Należytość pocztową uiszczono ryczałtem.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ *Проф. Д-р* ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 35 КОР. ЧЕСЬК., 180 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР

РІК II. **КВІТЕНЬ 1934 РОКУ** **ЧИСЛО 4 (16).**

На увагу нашим Читачам і Прихильникам.

„Рідна Мова“ за короткий час свого існування здобула собі серед нашого Громадянства загальне признання, як дуже потрібний науково-популярний орган, що всі сили свої віддає на збільшення культури української літературної мови. Виходить уже 16-те число, і з них кожний міг пересвідчитись про немалу користь такого журналу для школи й самоосвіти.

Але ввесь час ми працюємо самотні, без жадної матеріяльної підтримки якихбудь українських установ чи товариств, навіть культурно-освітніх, хоч „Рідна Мова“ працює для Народу в тій же ділянці, що й „Просвіта“, „Рідна Школа“ й т. ін. установи.

Число неплатників серед Передплатників „Рідної Мови“ росте в застрашальній кількости. Велике число Передплатників не заплатили ще й за минулий рік, а передплату за 1934 рік прислало дуже мало осіб. Америка, Канада, Закарпаття, почасти Буковина — звичайно передплати не вносять. Книгарні або платять за взяті примірники з великим запізненням, або й зовсім не платять...

Такий незадовільний матеріяльний стан не тільки не дає змоги розбудувати „Рідну Мову“, але просто руйнує її існування...

Пишемо ці сумні рядки з сердечним болем, але мусимо занотувати їх бодай для історії нашого журналу. Подаємо їх до відома й глибшого розваження всім нашим Читачам та Прихильникам, й кажемо їм занепокоєно: доля „Рідної Мови“ — в Ваших руках! Не вбивайте культурної установи, з таким трудом збудованої...

З цим числом посилаємо складанку „Рідної Мови“ й усіх сердечно просимо:

1. Негайно прислати передплату на 1934-й рік.

2. Негайно заплатити борги за 1933-й рік.

3. Прислати один зл. боргу за „Рідне Писання“ ч. I.

4. Прислати 15 гр. за таблицю „Шануйте Рідну Мову“.

Борг кожного по кінець 1934-го року подано на коверті (але 15 гр. за Таблицю не додано).

5. Сердечно просимо кожного приєднати нам бодай одного нового Передплатника, бо без збільшення числа Передплатників розбудова „Рідної Мови“ не можлива.

6. Усіх наших Прихильників сердечно просимо пам'ятати про „Фонд Рідної Мови“, — він сильно змалів.

Глибоко віримо, що свідоме Громадянство належно зрозуміє це наше повідомлення й швидкою допомогою щиро підтримає молоде культурне Видавництво, що працює тільки для добра культури свого Народу. Глибоко віримо також, що доля „Рідної Мови“ не байдужа нашим Читачам та Прихильникам.

Редакція й Адміністрація.

Не маємо каменя наріжного!

Українські переклади св. Письма.

Кожний культурний нарід мав і має такий переклад св. Письма, що став йому „наріжним каменем" у розвої його літературної мови. Біблія в такому перекладі була книжкою, що всі її читали, всі взорувалися на її мову, одним словом — така Біблія довгі віки правила для цілого народу за найкращий класичний взірець літературної мови.

І справді, ще на світанку повстання нових літературних мов, уже з XI-го віку, — а то ще й давніше, — в Европі появляються переклади Біблії на живі мови. Ці переклади будили загальне зацікавлення не тільки до св. Письма, але й до своєї живої мови.

Класичні, що до мови, переклади маємо вже з XIV-го віку. Розпочав їх перший Джон Віклеф (1324-1384), гарячий прихильник живої мови в Церкві. Він був перший, що переклав цілу Біблію на англійську мову десь коло 1380-го року; під поглядом мови цей переклад Віклефа стоїть дуже високо. Літературна англійська мова виросла, як твердять історики літератури й мови, на зразковій мові Біблії Віклефа, тим то його звичайно вважають за патріярха англійської прози. Велику працю Віклефа продовжив Вільям Тіндаль (1477-1536), що 12 літ (1523 - 1535) пильно працював над перекладом Біблії. Тіндаль попильнував перекладати такою доброю взірцевою англійського мозою, що цілі покоління вчилися літературної англійської мови власне з Тіндаля. Переклад Тіндаля став за основу для всіх дальших видань англійської Біблії аж до нашого часу.

Те саме знає й історія німецької літературної мови завдяки праці Мартина Лютера (1483-1546). Лютер розумів усю силу доброго перекладу св. Письма, тим то з 1519 року основно засів за перекладницьку працю. П'ятнадцять літ (1519-1534) невпинно працював він над своїм перекладом, і переклад вийшов високоцінний, бо це був дійсно переклад на живу добру народню мову. Тайна величезного впливу Лютера на простий нарід була власне в тім, що він — селянин із походження — заговорив до нього такою справді щиро-народньою мовою, що її легко розумів навіть простий селянин. Рідною мовою Лютера була центральна німецька мова, що її легко розуміли й інші німецькі землі і що мала багато даних стати мовою загальнолітературною для всіх німців. До Лютера Німеччина не знала ще однієї літературної мови, — звичайно кожна земля писала по-своєму. Крім чисто народніх елементів, Лютер узяв для своєї мови також ділову мову саксонських канцелярій, скрізь тоді добре знану, що потроху ставала всенімецькою літературною мовою.

Ось через усе це переклад Лютера став твором епохальним в історії німецької мови: він розпочав і закріпив нову сторінку німецької літературної мови, подібно до того, що в нас зробив Шевченко своїм „Кобзарем". Мова Лютерової Біблії стала всенімецькою літературною мовою, особливо з другої половини XVI-го століття, коли ця мова перейшла й до школи. Інтелігенція скоро засвоїла собі цю мову, як мову загальнолітературну, всенімецьку, особливо після оборони її таким фахівцем, яким був Опітц. З Лютерової Біблії німецьке громадянство довгий час навчалося своєї літературної мови, і це була та ознака Біблії, що її ніколи не забуде історія німецької мови.

У Франції — правда, в значно меншій мірі, — таку саму ролю відіграє переклад Біблії Жана Кальвіна (1509-1564). Цей переклад сильно підняв гідність живої французької мови, чому Кальвіна часто звуть батьком французької літературної мови.

Те сама бачимо й у деяких слов'янських народів, а найбільш у чехів. Великий учений свого часу, мораванин Ян Благослав (1523-1571) року 1564-го випустив свій надзвичайно цінний переклад Нового Завіту, що для цілих поколінь був зразком літературної чеської мови. Незабутня ж Кралицька Біблія (1579-1593) в історії чеської літературної

мови займає перше місце, — вся чеська інтелігенція, вся читацька чеська маса вчилися своєї літературної мови власне з цієї Біблії. Додам до цього, що цілі покоління польської інтелігенції та й простого народу виховувались на мові „польської Вульґати“ — Біблії Якуба Вуйка, не згадуючи вже кількох некатолицьких перекладів XVI-го віку зо взірцевою польською мовою.

Усе вищеподане розповів я для того, щоб підкреслити реальну вагу й значення мови Біблії в історії кожної літературної мови. Біблія — це книга, що найбільше читається, найбільше друкується й найбільше розходиться. Вплив мови Біблії на мову того чи того народу — безперечний, вплив все глибокий, все реальний. Ось тим то в історії кожної літературної мови багато сторінок завжди відводяться перекладу своєї Біблії.

А як же в нас ця справа, — запитає читач, визнаючи переклад Біблії за справдешній „наріжний камінь“ розвою кожної літературної мови. На жаль, український нарід не мав і не має цього каменя наріжного. Історія нашої культури складалася так, що Біблії всеукраїнською літ. мовою наш нарід ніколи не вживав, хоч добрих перекладів нам не бракувало. Уже в XVI-м столітті мали ми кілька перекладів чи то цілого Нового Завіту, чи то самої Євангелії на тодішню літературну мову, але до друку їх у нас не дійшло, і ці переклади, остаючись рукописами, мовного впливу на маси не мали. Це був величезний удар для розвою нашої літературної мови.

У великій мірі причиною до цього була церковнослов'янська мова. Інтелігенція — при певній вправі — мову цю трохи розуміла, а це й не робило потреби перекладів невідкладною справою дня. Власне ця половинчатість розуміння церковнослов'янської мови була фатальною для історії розвою української літературної мови, бо вона довго вбивала саму потребу перекладів св. Письма.

Реально справа перекладу св. Письма на українську мову віджила аж у середині XIX-го віку. Інспектор Ніженської Гімназії Пилип Морачевський, родом чернігівець, р. 1860-го переклав Євангелію на українську мову й відіслав її до св. Синоду, просячи дозволу на друк. П. Морачевський був глибокий знавець живої української мови, а його переклад св. Письма — найкращий із усіх досі відомих. Св. Синод не забарився, і 14 жовтня 1860 р. відповів, що „переводъ Евангелій, сдѣланный Вами или другимъ кѣмъ-либо, не можеть быть допущенъ къ напечатанію“... Оце вам доля розвою української літературної мови.

П. Морачевський.

Десь із 1868-го р. довгі роки перекладом святого Письма займався й П. Куліш і переклав майже цілу Біблію. Частини свого перекладу почав Куліш друкувати ще з 1869 р.; р. 1887 вийшов повний Новий Завіт, а по смерті перекладача, р. 1903-го — ціла Біблія, в перекладі П. Куліша, І. С. Левицького та І. Пулюя. Але російський уряд не допустив перекладів П. Куліша в Україну, а через це вони більшого впливу на нашу літературну мову не мали, бо й у Галичині їх — з неслушних причин — читали мало.

По першій революції, року 1905-го згадали в Росії про переклад П. Морачевського й постановили таки видрукувати його. Призначена на те комісія з єпископом-українцем Парфенієм на чолі сильно „підправила“ мову Морачевського, через що вона втратила ту красу, що мала її до цього „виправлення“. Року 1906-го вийшла Євангелія за Матвієм, а далі й інші. На жаль тільки, час уже

був мало відповідний для читання св. Письма.

Із усіх існуючих перекладів Біблії не було в нас ані одного такого, що захопив би красою своєї мови цілий український нарід. Усі переклади виходили несвоєчасно, бо сильно спізнювались друком, виходили тоді, коли жива літературна мова значно переростала мову перекладу, — в цім недоля перекладів Морачевського та Куліша, що для свого часу могли бути високоцінні.

Брітанське й Заграничне Біблійне Товариство, що закупило право видання Біблії в перекладі П. Куліша, друкує її й далі, але друкує так, що цей переклад більшого впливу на розвій нашої літературної мови не має. Переклад Кулішів друкують без жадних змін, хоч переклад цей зроблений ще десь по 1885-м році, а за цей час літературна мова наша так всебічно розрослася, що Кулішів переклад тепер сильно перестарівся. Не забуваймо ще й того, що український правопис дедалі помітно кращає, а тому кожне нове видання Біблії мусить бодай зміняти правопис на сучасний.

Справа з Брітанським виданням доходить до прикрих непорозумінь. Ось передо мною „Святе Письмо Нового Завіту. Мовою руськo (sic) -україньскою (sic). У Гельсингфорсі. Виданэ (sic) Британського і Заграничнього (sic) Біблійного Товариства. 1933“. Цебто видання, що має аж 4 „грубі“ помилки в заголовку! Правопис цього видання 1933 р. такий, що його не вживав потім і сам Куліш (а він же пізніше дав добру систему правопису, „Кулішівку“), напр.: 1) нема *ї*, скрізь *і*: моіми, іі, істи, ім, своім, моім, ів, іли; 2) скрізь на початку слів *и* зам. *і*: Исус, Ирод, из, истино, иде, и имя: 3) на початку слів маємо *і* зам. *й*: іого, іому; 4) скрізь російське *ё* зам. *ьо*: сёгодні, останнёго, дванадцятёх; 5) скрізь російсько-церковне *ѳ*: Марѳа, Виѳлием, Руѳ, Ѳамари і т. ін. Такого правопису від 1880-х років у нас ніхто вже не вживає, а це й буде не тільки перешкодою до розповсюдження цієї книжки, але й до її зрозуміння. Не говорю вже про переклад, — у нім повно такого, чого тепер сам Куліш ніколи не вжив би, напр.: истино глаголю вам, рече, го́род (місто), многих (багатьох), первий (перший) і т. ін. Таке видання не тільки не приносить нам повної користі, але й шкодить, бо баламутить нашу літературну мову й правопис.

Зверну увагу ще на одну річ. Лемківський „Буквар“ 1933 р. писано майже тим самим правописом, що й Новий Завіт Брітанського Товариства. Та воно й зрозуміло: поки ми не зреалізуєморіднoмовного гасла: Для одного народу — один правопис, доти подібні явища будуть у нас звичайні, — будуть відкопувати нам давній наш правопис.

А між тим ми надзвичайно потрібуємо такого перекладу Біблії, що був би зроблений сучасною літературною всеукраїнською мовою. Перекласти цілу Біблію — а в першу чергу Новий Завіт — треба такою літературною мовою, що стала б зразковою бодай на перші 50 літ. Мусимо мати переклад, що став би найкращим підручником вивчення української мови. Без цього нормальний розвій нашої літературної мови не матиме так їй потрібного „каменя наріжного“, бо треба, щоб і селянські маси — головний читач св. Письма — призвичаювалися до доброї літературної мови. Такий переклад треба видати з зазначенням наголосів, — щоб кожний міг читати його справді по-літературному.

Ще одна замітка. Переклади св. Письма мусимо робити тільки всеукраїнською літературною мовою. Кожний переклад місцевою говіркою не матиме більшого значення в історії нашої літературної мови; хто тепер читає, скажемо, переклади о. Ол. Бачинського? От із цього погляду велика перекладницька пильність о. Проф. Др. Ярослава Левицького всеукраїнського значення не матиме, і можна тільки щиро жалкувати, що Високодостойний перекладач не ставить собі ширших і мовних завдань.

На жаль і на велику шкоду нашій мовній культурі, ми зовсім не маємо й знати не хочемо традиційної послідовности в перекладах св. Письма. У нас кожний перекладає, мало або й зовсім не оглядаючись на попередні переклади. За XVI-XVII віки маємо багато різних

перекладів із надзвичайно цікавою богословською термінологією (див. напр. передмови до різних наших київських та львівських видань), — а чи ми реально знаємо ці переклади? Чи знаємо богословську термінологію XVI-XVII віків? Чи ми цю термінологію визбирали й склали відповідного словника?[1] Ні, у нас кожний перекладач св. Письма робить своє в ім'я принципу: „хоч гірше, аби інше", не оглядаючись на працю своїх попередників.

І Морачевський, і Куліш, і Нечуй Левицький були великі знавці української літературної мови свого часу; їхні переклади місцями — плід великого мовного надхнення, що ще довго не стратить своєї краси. Дуже велику прислугу був би зробив о. Я. Левицький, коли б — замість творити нові переклади, під мовним поглядом місцеві й нижчі від уже існуючих, — коли б замість того пильно переглянув був існуючі переклади з боку богословського, а свої виправлення робив у тісному порозумінні з добрим знавцем літературної мови. Тоді б така праця справді допровадила б нас до створення „каменя наріжного" для всеукраїнської літературної мови. Думаю, що такий переклад зможе дати нам тільки глибокий знавець нашої літературної мови, а до того природно вихований на живій київо-полтавській мові. А поки що — не маємо каменя наріжного, того каменя, що на ньому будується культура літературної мови, що про нього мусів би дбати цілий український нарід.

Іван Огієнко.

Кілька уваг про мову української інтелігенції Галичини й Волині.

Галицька літературна мова — хоч і яка це дивна назва — має свою вікову й багатеньку традицію. Склалася вона й розгорнулась силою непривітних умовин; виростала з говірок різних сторін країни, мішалась безладно, непо́лота, неполи́та вливалась у культурні центри, тут навантажувалась чужим баластом і виходила в світ сиротою...

А де ж Шевченко, Квітка, Котляревський, Вовчок, де стільки пізніших наддніпрянських класиків — мистців слова? Були ж вони в Галичині? Так, були. Їх читали, захоплювалися ними, але мови від них не вчилися. Не хотіли? Може й хотіли, та не могли, не здолали. Чому — відомо: ця література була святом, а довкола панували сірі будні. Інша річ від часу до часу почитати, а інша — щодня говорити. Такий мабуть дійсний психологічний підклад отого роздвоєння.

Це безумовно ненормальний стан. І він на наших очах захитався. Вдарили тарани в мури дивовижної фортеці, задрижали брами й рухнули додолу, зарисувались башти, пококолися стіни. Ще стоїть руїна — місцями сильніша, місцями слабка. Дорога вільна. Чого зажурились деякі „кріпощани?" В наші часи ці замки ні до чого, а руїну в музеях зберегти можна. Краще до діла! Разом один храм будувати, — храм „одної літературної мови для одного народу".

2. Мову волинської інтелігенції треба вважати за чистішу й ближчу до наддніпрянської літературної мови, ніж мову галицької інтелігенції.

В деяких ділянках мови треба галичанам дуже багато доложити праці. Надзвичайно трудна справа нпр. з наголошенням слів. Як тут бути? і як воно буде далі? Хто навчить дітей однаково (на цілому обширі) наголошувати слова́? А різниці великі.

Ось кілька прикладів (матеріял з автентичних розмов):

наголос лучан:	*наголос галичан:*
ко́трий, ко́тра	котри́й, котра́
табли́ця	та́блиця
шко́да!	шкода́!
ді́ло	діло́
апте́ка	а́птика
огіро́к	о́гірок
кака́о	ка́као, кака́о

[1] Справа видання історичного богословського термінологічного словника — дуже важлива для нас справа, бо в цій ділянці ми нічого ще не зробили, хоч матеріялу на те дуже багато. Хтось із оо. Василіян мусів би цим зайнятися.

ха́ти (множ.)	хати́
до́нька	донька́
прихо́дити	приходи́ти
зши́ток	зшито́к
сто́ляр	столя́р
беру́	бе́ру
несу́	не́су
бойо́вий	боєви́й
прошу́	про́шу
кажу́	ка́жу

Зазначую, що це вимова не народня, а людей інтелігентних; галицька записана від учителів із Дрогобиччини, Стрийщини й Покуття.

3. Підкарпатські (й поліські) говірки накинули своїй інтелігенції вимову -е́, часом -ьй в закінченнях N³ слів на -й та -я.

Чуємо таке: У нас були вче́ра паньство Маслюке́ зам.: вчо́ра, Маслюки. А ви вже квасили огірке́ (!), зам.: солили огірки. Де ви купували такі файні (!) фіранке́? (зам.: гарні фіранки). Ой, які у вас малі подушке́, і т. ін.

Оце розмова пані галичанки з панією волинянкою. З цих розмов довідується волинянка, що таке: хіднике́, книжке́, сірнике́, жите́ (життя), сміте́ (сміття) і багато ще подібних -ке́ і -те.

Певна річ, що така вимова, засвоєна змалку, тримається людини, як реп'ях кожуха, та все таки дивно, що шість чи сім років перебування в оточенні, де цієї мови не чути, не змогли відзвичаїти від неї освічених людей. Трудно їм забути, мабуть і неможливо цілком позбутися того, до чого привикли за перших два-три десятки літ, але ж запанувати над своєю мовою, стримувати несвідомого язика, справляти його й керувати ним по своїй волі — таки повинні навчитися. А поки що — не видно навіть бажання вчитися.

Що в нашій літературі знаходимо твори, писані діялектами, — як Стефаника, Черемшини, Хоткевича — це ще не уповажнює нас послуговуватися цією мовою офіційно й щодня, як не вживає інтелігенція польська діялектичної мови деяких творів Оркана, Тетмаєра, Ридля, як і не говорить німецька інтелігенція мовою творів Г. Гавптмана або Ф. Ройтера.

Та й наддніпрянська інтелігенція не говорить так, як писав Котляревський (полтавський говір з домішкою русизмів), ані харківською говіркою Основ'яненка. Наша літературна мова зробила з того часу великий поступ, піднялась через Грінченка, Коцюбинського, Лесю Українку, Рильського, Тичину на високий щабель розвитку. Треба слідкувати пильно за її досягненнями й не залишатися позаду.

4. У щоденній мові галицької інтелігенції багато бур'яну та жаргону. За цю правду ніхто не повинен почутися ображений (думки образити когонебудь ув автора статті й на мент не було!). Без ураз і гніву годиться свідомо й ясно подивитися тому ненормальному станові в очі. Ось ще трохи такого матеріялу (з розмов, газет, книжок; багато дечого було вже порушене й вияснене в „Р. М."):

— *Після* мене, то не так; зам. я думаю, на мою думку, по-моєму.

— *Мамця* прислали мені й писали... Було б, може, добре, якби так сказала восьмилітня дівчинка, та не знаю, чи подобається вам, як почуєте таке з уст тридцятилітньої пані...

— Якби ви знали, як наші ученики *суть* пильні!... Чому не *учні*? І нащо того допотопного *суть*?

— *Нині* дуже гарна погода. — Так, — кажу — *сьогодні* чудове сонце. — Чого ви вживаєте „сьогодні"? — щиро поправляє мене вчитель природи, — треба казати „нині", бо „сьогодні" — слово московське... — І не переконаєте його, що воно не так, бо він сам себе признає авторитетним знавцем мови; адже ж доктор, то й годі...

— Я ся бо́ю бічи... помочи́... печи́... — зам.: Бою́ся бігти, помогти, пекти.

— *Кілько* ти береш пенсії? — питається знайомий учитель географії „*Скільки*? небагато: двіст*і* два*д*цять, іноді буває більше; а ти?"

— Йой, дуже мало; шось двіст*а* (часом: двіські!) двайцік дев'еть злотих...

— Добрий вечір! ідете на спацир? ходіт, ходіт, в місті богато людий люфтуєся...

— „Авжеж, ходімо! прогуляємося (гал. перейдемося), подихаємо свіжим повітрям".

— Чи ви купуєте вепрове м'ясо? зам.: свинину.

— Мені се обоятно... зам.: це байдуже.

Все ще говорять і пишуть („Діло“, „Світ Дитини“): шестий (зам. шостий), семий (сьомий), третий (третій), до него, сего (до нього, цього), осьмий, осьма (восьмий, восьма), сухонький (сухенький), м'яконький (м'якенький), суконка (сукенка, див. оповід. Грінченка), цукорки (цукерки, див. опов. Грінченка), діточий (дитячий). „Діло“ (за листоп. і груд. 1933) пише: „видалював їх зі служби“, зам. звільняв їх; „достаточна підтримка“ — зам. відповідна, достатня, задовільна; хосенна праця“ зам. корисна; „побіда“ зам. перемога; „побідив“ зам. переміг, поконав, і б. под.

Мені доводилось бачити, як інженер-наддніпрянець, читаючи львівську газету, підкреслював невідповідні вирази й фрази червоним олівцем. Сторінки газети червоніли, аж горіли... Інший ще відзначував помилки супроти літературної мови на берегах, — замало було місця...

Цікаву й велику (дуже велику!) можна б скласти статтю, винотовуючи з газет систематично мовні помилки, — та тут подав я тільки доривчастий матеріял, що принагідно попав у руки.

5. Мушу ще згадати про невідрадний стан галицьких шкільних підручників української мови. Вони популяризують і на Волині свою мову, мають вже наслідувачів („Буквар“). Нпр. у підр. „На провесні життя“ т. І. вираз „у горні“ виведено з „горен“ або „горн“; в другому томі „festina lente“ перекладено так: „квапся(!) помалу“; в цьому ж томі слово „мантáчок“ з вірша М. Рильського:

Гострять коси, і чутно далеко
їх мантáчок голосну розмову

пояснено так: „пустих балачок“ (!). А „мантáчка“ — це брусок, що ним гострять косу!

Не відомо, скільки можна б знайти таких фахових пояснень, якби передивитися докладно, сторінка за сторінкою... На жаль, не маю на те часу. Та справа не міняється: діти вчаться не так, як треба.

6. І сам не знаю, чим пояснити жахливий факт, що багато українських інтелігентів Волині говорить у себе вдома... по-російському. Чи це наслідки довголітньої неволі? Але ж і багато поляків говорило колись так само, а зараз — ні, у них більше почуття народньої чести. Слабий характер? Трудно сказати. Мішані подружжя? Адже вони завжди явно фігурують, як українці, говорять з вами гарною українською мовою, учать у школі, пишуть, перекладають... Просто звичка (consuetudo — altera natura!)? Сумне вияснення. Відрізнення „панської й мужицької“ мови? Ще більше трагічне... Мені вірити не хотілося, коли мене один знайомий упевняв у цьому. Переконався сам — у Луцькому, Рівному, Крем'янці, Острозі...

Добре знати не одну тільки свою мову, і ніхто не буде дивуватися, як ми з чужинцем говоритимемо його мовою. Але навіщо турок подається за француза, коли він із жінкою й дітьми говорить по-турецькому, це вже хіба Аллах один знає... Малоросійський ребус...

А може ще щось? Будь ласка, обізвіться, скажіть самі. Цікаво.

Волинь. Проф. М. Володимирів.

P. S. Щоб дати змогу кожному легче навчитися літературної української мови й скоріше позбутися мови говіркової, Проф. І. Огієнко склав працю: „Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних“; в додатку до цієї праці подано: „Головні відміни літературної мови від мови західньоукраїнської“. Словник цей (8-10 арк. друку) вже друкується й десь за місяць-півтора появиться в світ як 3. число „Бібліотеки Рідної Мови“ й частина II „Рідного Писання“.

Редакція.

Народня Великодня термінологія.

„Святий празник, роковий день — Великдень“. Так каже про Великдень наш нарід і залічує його до найурочистіших свят у році. Різдво й Великдень — це найбільші й найвеселіші свята; тому з ними нарід зв'язує поодинокі події й чинності свойого життя, тому таку велику скількість обрядів, звичаїв і вірувань уже від найдавніших часів злучено з цими святами. А все таки Великдень грає більшу

ролю, ніж Різдво, бо це рівночасно й свято весни, тому на Великдень уладжує молодь різні забави й співає окремі пісні; вкінці Великдень має свою дуже врочисту підготовку, Великий піст, і закінчення, цебто кілька тижнів після нього, що й відмічено в народніх звичаях і в народній мові.

Як ув інших ділянках, так і в зв'язку з Великоднем, витворив нарід велику скількість слів і зворотів, що їхньому багацтву й образовості, ніжності, простоті та наївності, а навіть гуморові справді можемо дивуватися.

Подаю тут невелику збірку Великодніх слів, упорядковану за окремими ділянками для кращого перегляду, вибрану найбільш із словника Б. Грінченка й „Етнографічного Збірника" Наук. Т-ва ім. Шевченка, додаючи дещо із своїх власних матеріялів. В додаток прошу ласкаво Читачів „Рідної Мови" доповнити цю „Великодню мову" своїми власними матеріялами (відомо, що в Грінченка майже нема лексичного матеріялу з північно-західніх земель), присилаючи їх на адресу редакції „Р. М".

I. Великий піст.

Переходову пору від зими до весни, великий піст, влучно підмітив нарід у приказці: „Не к Різдву йде, а к Великодню: уночі трищить, а вдень плющить". Жи́лник: перший понеділок великого посту. Жи́лляник: прісний (без дріжджів) корж на воді, печений у „жилник". Жи́лавий, живний четвер: четвер першого тижня великого посту. Збірний ти́ждень: перший тиждень посту[1]. Полоскозу́б: перший день великого посту, коли селяни „полощуть зуби", це зн. п'ють горілку, щоб в роті не залишилося нічого скоромного. Похва́ла́: субота п'ятого тижня великого посту. Похва́льний тиждень: 5. тиждень великого посту. Середопістя, середохре́стя, середохре́сний тиждень: половина великого посту (Хрестопоклонна). Ве́рбниця, ве́рбний тиждень: передостанній тиждень великого посту. Ве́рбна неділя (в Україні), цвітна, квітна неділя (Галичина): остання неділя перед Великоднем.

II. Страсний тиждень.

Бі́лий ти́ждень: страсний тиждень (в Україні), бо люди тоді білять хати й усе миють. Вели́кий понеділок, вівторок, а головно п'ятниця, субота — поодинокі дні страсного тижня[1]. На́вський або Мерт́ецький Вели́кдень: Великдень, що його, за віруванням народу, святкують померлі в четвер останнього тижня посту[2]. Па́сія: окрема церковна відправа в п'ятницю перших 4 тижнів великого посту, читання страсних Євангелій. Страсть: вечірня відправа й читання страсних Євангелій у страсний четвер (слово церковне — му́ка). Страсни́й, страстни́й (тиждень, четвер, п'ятниця) від слова „страсть"; страсна́ свіча́: свічка, що її держать люди в церкві й відносять горючу додому. Плащани́ця, плащениця: образ І. Христа, положеного до гробу, вимальований на полотні. Чи́стий четве́р = страсний четвер (в Україні, зокрема на Харківщині).

III. Великдень.

1. Загально:

Вели́кдень, Вели́кодень, Велико́дні свя́та, святки́, Воскресе́ння (воскресе́не[3]), Пресвітле Христове Воскресення, святий празник — це назви Великодня й то народні, або більше чи менше зближені до церковних. Сюди належить теж і жартівливий вислів „кінський Великдень" у нар. приказці: „Це буде на к. В.", значить — „ніколи"[4].

2. Окремі дні:

Світлий тиждень[5]: тиждень від світлої неділі до суботи перед Томиною не-

[1] На Київщині цього тижня дівчата й парубки збираються вперше на веснянки й обирають собі веснянкового „березу". І. О.

[1] У стінному календарі Рідної Школи названо „великим" понеділок і вівторок Великодніх свят у православних. Це, мабуть, місцеве.

[2] На Волині в с. Угринові цей Н. В. аж після Великодня. Тоді, за народнім віруванням, не можна рвати трави на цвинтарі, бо там ходять душі померлі, а „трава — це волосся мерців".

[3] І. Франко: Галицько-руські народні приповідки — том III, вип. І. ст. 82: „Обійдеся без свяченого аж до воскресеного".

[4] І. Франко: op. cit. випуск І. (А-В) ст. 141.

[5] Галицька приповідка: „В світлий тиждень пекло замкнене, а царство вворене". І. Франко: op. cit. том III. випуск І, ст. 77.

ділею. Світлий понеділок, вівторок: другий і третій день Великодня. Свята́ неділя: перший день Великодня. Богоро́диця: другий день Великодня (в Україні). Волочільник, волочінник: Великодній понеділок, коли люди ходять христосуватися й бажати собі веселих свят. Обли́ваний понеділок: Велик. понеділок, бо тоді, за народнім звичаєм, молодь обливає себе водою. Обливальник: парубок, що обливає водою (як вище).

3. Святкова їжа:

Ба́ба: окреме печиво на Великдень. Бабни́к: посудина, що в ній печуть „баби". Па́ска: великодня булка. Жидівська па́ска[1]: маця, маца. Посвяче́не, святче́не: великоднє печиво й їжа, що їх святять на Великдень; угощення з приводу Великодня з взаємними побажаннями. Свячени́на: свячене (так говорять на Лемківщині).

4. Великодні звичаї.

Христос Воскрес: великодній привіт і пісня[2]. Ві́рша великодня, ора́ція: привітальні вірші релігійно-побутового й комічно-сатиричного змісту, що їх виголошували в 17-18 стол. студенти. Волочі́ння: на Великдень ходять сільські хлопці по хатах із побажаннями й співанням відповідних пісень. Волочі́льне: дарунок пшеничного калача й кількох крашанок, що їх приносить у велик. понеділок особа, що складає побажання. Волоче́бник: особа, що ходить із велик. подарунком. Віддава́ти коло́дку: народній звичай: дівчина, христосуючись, не обмінюється з парубком писанкою, тільки дає йому її, а парубок за це наймає їй музику до танців. А слова „віддавати колодку" торкаються того, що ще на запусти (в понеділок сирного, цебто „масного" тижня) дівчата прив'язують парубкам „колодку", цебто кусок дерева, що його треба „волочи́ти", аж поки парубок не відкупиться. Христо́сатися, христо́суватися, христува́тися, похристо́сатися: цілуватися на знак великоднього привітання. Христо́сання, христо́сування: чинність, як вище. Христува́ння: звичай здоровити, вітатися на Великдень, виголошуючи окремі вірші (Чернігівщина). Христува́ти: славити Христа, співати „Христос воскрес".

IV. Писанки.

Кра́шанка: яйце великоднє, крашене однією краскою. Пи́санка: крашанка з різними орнаментами, рисунками (кількох красок). Писа́ти писанки: розмальовувати взірцями, орнаментами. Сли́вка: писанка. Сли́вити сливки́: писати писанки. Жовти́ло: жовта краска з кори дикої яблуні для крашення крашанок. Жо́втка: жовта краска для писанок. Басо́ве ухо: орнамент на писанці, що нагадує закрутку баса. Безконе́чник: спіральна лінія на писанці, писанка з таким узором. Безпоясниця: писанка з поперечною лінією довкола. Бе́саг: писанка з рисунком бесагів. Вилю́жка: хвиляста лінія в узорі писанки. Горобе́ць, грабелькй, граблі́, гребі́нка, дзвін: роди орнаментів на писанках. Кали́тка: писанка з малюнком калитки. Лист дубовий, вишне́вий: писанка з рисунком дубових і вишневих листків. Плащани́ця: писанка з рівнобічним чотирикінцевим хрестом. Поясни́ця, пояс́ок: писанки з довколишньою поперечною лінією. Попо́ві ризи: рід орнаменту на писанці. Рожі́вка: писанка з узором ніби рожа. Слима́к: писанка з равликом, як узором. Сорококли́нці: орнамент писанок, що в ньому міститься 40 дрібних трикутників. Шелуді́вка: писанка з орнаментом із „неповної рожі".

V. Пісні й забави на Великдень.

Гагі́лка, гаївка, гаїлка, галагівка, ягівка (Лемківщина): велик. хоровідна забава й пісня. Вежа́, дзвіни́ця: забава: 5-6 парубків стає разом, хапаючись руками, на їх спині стає ще 2-3, на них ще 1 і так ходять. Коте́ць, котючка: забава — котіння крашанок у 1 і 2 день свят. Навби́тки гра́ти, гуля́ти: забава — б'ють яйцем об яйце, а хлопець, що його яйце видержить, забирає розбиту крашанку противника. Навкотка́ гра́ти: котять яйце по рівчачку з лубка (кори), або просто з горбочка, і чиє яйце,

[1] „Хто жидівську паску їсть, той своєї не дочекав". І. Франко: op. cit. том II. випуск II. ст. 505.

[2] Цікаве народнє травестування цієї пісні подає І. Франко: op. cit. випуск II. ст. 266: „Воскрес Ісус од гроба, на всіх жидів хороба.

скочуючись ударить об друге, той виграв (пор. „котець“). Р о́ з п у с т к а — дівоча забава на Великдень. Х о д и́ т и о б о р о́ г а: забава парубків, подібна до „вежі“. Ц о́ к а т и с я, поцо́катися: навбитки гуляти. С а к а л а́ ш: забава багаттям (розкладання огнища) вночі з суботи на св. неділю (Закарпаття). С е́ р п е н: танець або хоровід на Великдень.

VI. По Великодні.

Т о́ м и н а, То́мова, Фо́мина, Провідна́, Дарна́ неділя, Про́води́ (G³ Провід.): перша неділя після Великодня, коли люди поминають пам'ять померлих відправами на могилках. П р о в і д н и́ й тиждень: перший тиждень після Великодня. Д а р н и́ к: артос, від цього назва „Дарна неділя“. Д і д и́: поминки за померлих у Провідну неділю. Б а́ б с ь к і Про́води: понеділок Провідного тижня, коли самі баби поминають пам'ять померлих. Д я д и н и́: вівторок Провідного тижня — пам'ять померлих дядьків і дядин (Катеринославщина). Д е в ' я́ т н и к: дев'ятий четвер після Великодня. Д е в ' я т у́ х а: гречка, посіяна дев'ятого тижня після Великодня. П р а́ в а с е р е д а́: половина часу між Великоднем і Вознесенням (Преполовеніє)[1]. Р а х м а н с ь к и й Великдень: Великдень легендарних Рахман, що його святкують, коли доплинуть до них пущені в страсний четвер або суботу шкаралущі писанок (На Юра — Івана, на Рахм. Вел.). Р у с а́ л ч и н, Ма́вський Великдень, Руса́льні ро́зигри: четвер Троїцького тижня (Зелених Свят), коли по народній вірі святкують русалки свій Великдень. П р о́ в о д и руса́льні, руса́лчині: перший понеділок після Зелених Свят, коли, згідно з віруванням простолюддя, провожають піснями відхід русалок.

Перемишль. Др. Євген Г р и ц а к.

Походження великодніх виразів.

Частина наших великодніх виразів знана була ще за часів дохристиянських, як напр. паска, частина повстала значно пізніше. Ось пояснення декількох важніших великодніх виразів.

Вели́кдень — дослівний переклад грецького *μεγάλη ἡμέρα* чи латинського dies magnus. Слово відоме вже в пам'ятках XI віку, напр. Збірник 1073 р.: Великъ дьнь, Настанеть великодьноє врѣмя 52. Слова Кирила Турівського: Второє же въскресеніє Христово великый день наричеться. Спершку відмінювалися обидві частині цього слова: до велика дня, к велику дни, по велицѣ дни. У нас давно вже обидві частині цього слова міцно зрослися: Вели́кдень, Вели́кодня, Вели́кодню, великóдній (в Наддністрянщині архаїчне: великодний). „Великдень“ позістало у східнього слов'янства і в болгар; навпаки, у поляків: Wielkanoc через чеське: Velikonoce. Свято Воскресення Христового — найбільше свято християнське, найважніший день, великий день чи Великдень; не довгий день, але величний день; так само Wielkanoc — велична ніч (ніч Воскресення), а не довга ніч.

Ве́рбна. Шоста субота й неділя Великого Посту зветься ве́рбною. По-церковнослов'янському це недѣлѧ ваій, бо ваіями стрічали Христа за п'ять днів до Його смерти, як уходив до Єрусалиму. Ваїа, з гр. *βαΐα* — галузка фінікової пальми або єрусалимської верби (іви). На утрені цієї неділі освячуються галузки верби (за браком пальми), чому й неділя названа вербною, dominica palmarum, стародавнє ве́рбница, наше ве́рбниця.

Гаївки — назва веснянок у Галичині. Назва походить від *гай*, — бо весну стрічали піснями по „святих“ гаях (пізніше перенесено до церкви). Виводити „гаївку“ з староіранського, як це робить о. К. Сосенко („Про містику гаїлок“ Львів, 1922), методологічно нема підстав.

Па́ска. Зо словом п а́ с к а чи пасха християнський світ познайомився з грецького *πάσκα* чи *πάσχα*, що знаходиться в св. Письмі. Але слово це не грецьке, — до грецької мови воно дісталося з мови старожидівської: pesach, pesakh, арамейська форма pascha або paskha, — перехід або молоде ягнятко. Паска, пасха

[1] На Київщині — перепла́вна середа; від цього часу можна купатися. І. О.

— це перший із трьох найголовніших жидівських свят, що святкується на спомин визволення жидів із єгипетського полону. Як повстало свято Паски, про те докладно розповідає друга Мойсеєва книга — „Вихід“ в XII-м розділі: Господь наказав, щоб кожна жидівська родина 14-го місяця нісана надвечір заколола ягнятко і його кров'ю побризкала одвірки й пороги в своїх домах, а саме ягнятко щоб похапцем з'їла все засмажене. І тієї ночі „Бог побив“ усіх єгипетських первенців, оминувши тільки ті хати, де одвірки обризкані були кров'ю. У Єгипті через цю епідемію зчинився великий сполох, чим скористалися жиди й утікли з Єгипту. На спомин цього й установлено свято Паски (= ягнятко, вихід).

Християнська Церква навчає, що великоднє жидівське ягнятко („пасха“) визначало Ісуса Христа, чому св. Письмо й зве Його „агнець Божий“ або „Паска“; деякі Отці Церкви слово п а с к а виводять навіть від гр. *πάσχειν* терпіти. Церква наша постановила святкувати Паску на спомин Христового Воскресення. На початку християни святкували Паску разом із жидами — 14 нісана (березня), якогобудь дня, і аж Нікейський Вселенський Собор 324 р. постановив святкувати Паску тільки в неділю, а саме — в першу неділю по весняній повні і конечно окремо від жидів.

Українці п а́ с к о ю звуть велику великодню булку, освячену в церкві по великодній службі, що кінчиться зо сходом сонця. У росіян П а́ с х а — саме свято, Великдень. Патріярх Костянтинопольський Єремія, бувши в Україні, звернув увагу на наш звичай святити паски й м'ясо на Великдень і назвав його єретичним; із цього приводу в 1591 р. цілий український єпископат випустив був грамоту до українського народу і в ній писав: в Україні „обрѣтеся нѣкая соблазна, яко в день Воскресенія Христова носять до церкви хлѣбы и м'яса посвящати, и взявши в домы своя, з набоженствомъ великимъ уживають, якобы нѣкую святость... уподобившеся невѣрнымъ жидом, паску себѣ от хлѣба й м'яса състављяють“. Єпископат усе це заборонив під карою прокляття, але цим не вивів нашого стародавнього звичаю.

Пасха́лія — давня наука вираховувати день Паски, а також всі інші церковні свята; назва від пасха. Математик Гавс запропонував 1800 р. таку формулу для опредiлення православного й греко-католицького Великодня, старого стилю. Великдень буде $22 + d + e$ березня або $d + e - 9$ квітня; тут R — потрібний рік, a — решта від поділу R на 19; b — решта від поділу R на 4; c — решта від поділу R на 7; d — решта від поділу $19a + 15$ на 30; e — решта від поділу $2b + 4c + 6d + 6$ на 7. Напр. хочемо знати, коли 1934-го року буде Великдень. Ділимо 1934 послідовно на 19, 4, 7 і знаходимо решти: 15, 2, 2, цебто $a = 15$, $b = 2$, $c = 2$, а далі знаходимо, що $d = 0$, а $e = 4$. Великдень буде: $22 + d + e$ березня, цебто $22 + 0 + 4 = 26$ березня старого стилю.

Яйце̂ — праслово, старосл. аице, иаице, усім слов'янам знане: рос. яйцо, болг. яйце, срб. яйце чи jaje, чеське vejce, польське jaje, jajo, jajko; пор. нім. Ei. Часто виводять *aje з avje, — від назви первісного птаха, пор. лат. avis. — Яйце в Україні має різні назви. Я й ц е — звичайне, з під курки чи пташки; п о́ к л а д к и чи п о́ к л а д е н ь — те яйце, що кладеться курці, щоб неслася, але в Галичині на яйця часто кажуть п о́ к л а д к и; к р а́ ш а н к а — покрашене великоднє яйце, але в східніх говорах, напр. на Катеринославщині, й на звичайне непокрашене яйце кажуть кра́шанка; п и́ с а н к а — по-мистецькому розписане великоднє яйце.

Плащаниця. Старослов'янське плащаница визначає кусок полотна взагалі (див. Діяння 10[11]. 11[5]), простирало (Єв. Мр. 14[51]) або покривало для мертвих (саван, Матв. 27[59]). Теперішнє церковне значення: образ на полотні мертвого Христа в цілий зріст. Звідси й слово п л а щ — загортка. Пень цих слів, здається, п л а т.

І. О г і є н к о.

Осип чи О́сип?

Ми, галицькі українці, здавна проявляємо відрадну тягу переймати з Вел. України слова, не вживані в Галичині, — так твориться всеукраїнська літературна мова. Між іншими ми перейняли й наймення Осип (в Галичині звичайно Йосиф), але придали йому хибний наголос і вимовляємо Оси́п (натиск на *и*). І осипкають тут усі, може з дуже незначними винятками.

Як же треба вимовляти: Оси́п чи О́сип? Раз то слід виянити для одностайности в вимові.

„Малорусько-німецький словар“ Желехівського т. І. ст. 577 має Оси́п. „Німецько-укр. словар“ В. Кміцикевича і Сп. ст. 671 має: Йосиф, Оси́п. Котрий же наголос правильний?

Проста річ: Осип повстало з Йосиф таким способом, що початкове *й* відпало, а кінцевий неукраїнський звук *ф* перемінився в українській вимові на *п*. Але наголос? Наголос залишився на тім самім складі, і не було та й нема ніякої причини пересувати його. Отже не Оси́п, але О́сип.

На жаль, не маю словників з Вел. України підкріпити ними свій погляд. Але чи того треба конечно?

Вірю, що хто з Галичан прочитає цю замітку, поправить хибну вимову й буде вимовляти правильно: О́сип.

Хітар. о. Д. Йосифович.

P. S. Усі відомі мені грецькі Євангелії з IX в. почінаючи мають одну форму: Ἰωσήφ; акцентовані рукописи й стародруки слов'янські вперто дають Ἰѡсифъ. Так, Чудівський Новий Завіт 1355 р. (митрополита Олексія) на к. 36 дає: ιѡ́сифа. ιѡ́сифȣ, ιѡ́сифє. Стрятинський Служебник 1604 р., Львівська Євангелія 1644 р., „Ключ Розуміння“ 1665 р. і інші знають тільки форму Ἰѡ́сифъ. Яким чином грецьке Ἰωσήφ дало церковне Ἰѡсифъ — для мене неясно (лат. Jóseph; пор. ще грецькі Ἰσραήλ, Ἡρώδης, наші Ізра́иль, Ἴрѡдъ і т. ін.).

Але грецька вимова Йоси́ф здавна відома в Галичині, — я її не раз знаходив по львівських стародруках XVII-го віку. „Лексикон“ Памви Беринди 1627 р. (по кутеїнському виданню 1653 р. ст. 283) дає Ἰѡси́фъ (так само: Ἰсраи́ль), — зовсім грецька форма.

Наддніпрянські народня й літературна вимови не знають Оси́п, Йоси́п — панує скрізь тільки Йо́сип, О́сип. Словник Б. Грінченка IV 553 і 558 дає тільки Йосип (частіша форма) і О́сип (рідша).

І. Огієнко.

Як записувати народні говори.

Добре вивчення української мови завжди залежить від глибини нашого знання живої народньої мови, цебто досліди живої мови — найцінніше джерело для вивчення української мови. Досліди живої мови звичайно дають нам найрізніший цінний матеріял, — подають не тільки звуковий опис теперішнього стану її, але й матеріял про її долю, — про її розвиток, зміни, чужі впливи, розвій значення слів і т. ін. Ось тому записи живої мови завжди мали й тепер мають першорядне значення для цілої науки мовознавства. Усі культурні народи справі запису народніх говорів надають велике значення, і не шкодують на те ані сил, ані коштів.

На жаль, не можемо цього сказати про українську мову. Добрих записів живої мови в нас дуже мало, особливо з України східньої, — там величезні тисячакілометрові простори мовно ще зовсім недосліджені, не описані; навіть Київщина, основа нашої літературної мови, не має ще добрих записів. Жива мова батьківщини Шевченка, Звенигородщина ще й досі не описана. Такий стан нашої діялектології взагалі плутає нам науку (напр. на мапі українських говорів Ів. Зілинського 1933 р. величезні простори зазначені просто червоною фарбою, ніби один говір, тоді як там різних говорів дуже багато, тільки їх мало знають), не дає змоги робити остаточних висновків про нашу мову.

Ось через це закликаємо читачів „Рід-

ної Мови“, а особливо наше вчительство, допомогти українській науці й зайнятися записом українських живих народніх говорів. Найменший запис навіть мало до того підготовленої людини часто має для науки немале значення. Треба тільки не пошкодувати часу, добре підготовитися до запису й пильно записати. Всі ваші записи шліть до „Рідної Мови“, — вона їх друкуватиме на своїх сторінках або використовуватиме іншим способом.

Щоб облегчити запис живих говорів, подаємо оці коротенькі вказівки, — записувач повинен перше добре й глибоко їх передумати, а вже потім братися до самого записування.

1. Не приступайте до запису, не підготувавшись до нього відповідно. Підготовання може бути різним, — від глибокого до коротесенького, але записувати без усякого мовного підготовлення некорисно. Найперше майте під руками якубудь граматику української мови, — Є. Тимченка, С. Смаль-Стоцького, О. Синявського, О. Курилової, В. Сімовича, І. Огієнка, — це для тих, що не мають філологічної освіти. Для тих же, що граматики української мови добре вчилися, радимо ще перечитати оці три праці (або хоч одну з них, особливо Є. Тимченка): 1. L. Roudet: Zasady fonetyki ogólnej, переклав із мови французької Т. Benni, Варшава, 1917 р.; 2. I. Ziłynski: Opis fonetyczny języka ukraińskiego, Краків, 1932, і 3. Є. Тимченко: Курс історії українського язика, вступ і фонетика, Київ, 1930 р. (найкраща з них — праця проф. Є. Тимченка). Ці праці дадуть докладні відомості про фізіологію й життя звуків, а це влекшить вам записування, і сам запис буде цінніший.

Маємо декілька Програм для записування українських говорів, найкращі з них оці: 1. Михальчукъ К. и Крымскій А.: Программа для собиранія особенностей малорусскихъ говоровъ, Спб. 1910 р., 162 ст., див „Сборникъ отд. русск. яз.“ т. 87. Ця ж сама Програма, збільшена: К. Михальчук і Є. Тимченко: Програма до збирання діялектичних одмін української мови, Київ, 1911 р., 202 ст. Як показала двадцятилітня практика, Програми ці завеликі, а тому надаються не для багатьох, а головно для тих, що поважно чи фахово записують говори. Є ще „Діялектичний порадник“ О. Синявського, 1924 р., та він пристосований для говірок лівобережних. Але ці великі Програми легко заступить моє „Рідне Писання“ ч. ч. І-ІІ, — читайте їх § за §, і відповідно до того записуйте, як у вас говорять.

Дуже важливе при записах хоч коротке знання української діялектології в її цілості, а тому радимо перечитати оці курси: 1. Михальчукъ К.: Нарѣчія, поднарѣчія и говоры Южной Россіи въ связи съ нарѣчіями Галичины, 1877 р., з мапою (див. „Труды этногр.-статист. экспедиціи“ т. VII.); 2. А. И. Соболевскій: Опытъ русской діалектологіи: Малорусское нарѣчіе, 1892 р. (див. „Живая Старина“); 3. Іван Зілинський: Проба упорядкування українських говорів, Львів, 1914 р. („Записки Н. Т-ва“ т. 117-118); 4. Дурново Н. і ін.: Очеркъ русской діалектологіи („Русск. Фил. Вѣстн.“ 1915 р., кн. 4, про укр. мову ст. 272-289); 5. В. Ганцов: Діялектологічна класифікація українських говорів, з мапою, Київ, 1923 р. („Записки ВУАН“ т IV); 6. Н. Дурново: Введение в историю русского языка, Брно, 1927 р. ст. 159-195, з мапою; 7. І. Зілинський: „Нарис української діялектольогії“, Варшава, 1934 р., з мапою. Бодай одну з цих праць, особливо новішу, записувач мусить перечитати, бо тоді відразу знатиме, на що саме повинно звертати більшу увагу. Взагалі ж, — не шкодуйте часу на підготовлення до діялектичних записів. Коли ж не можете відповідно підготуватися, добре передумайте все те, що подаю я в цих своїх порадах, а до цього добре познайомтесь із моїм „Рідним Писанням“ ч. ч. І-ІІ 1933-1934 р. р.

Пам'ятайте, що українська мова ділиться на три великі групі говорів: 1. північноукраїнська чи поліська, 2. південносхідня і 3. південнозахідня. Кожна з цих груп ділиться на говори; напр. південнозахідня складається з говорів: південноволинського, подільського, покутсько-буковинського, наддністрян-

ського (опільського), надсянського, лемківського, бойківського, гуцульського і ін. Групи північна й східня досліджені зовсім мало. Див. „Р. М.“ ст. 97.

2. Щоб докладно відчути звуки живої мови, треба мати вправне й чуле на ці звуки ухо. Що ми добре знаємо, те й добре чуємо, добре й запишемо. Ось тому записуйте тільки ту говірку, що ви її найліпше знаєте ще з дитячих років, що ви в ній виросли, що вона вам рідна, або знаєте її хоч декілька років. Такі записи все дуже цінні. Навпаки, записи говору, мало вам знаного, цінні не будуть, особливо в осіб не фахових, бо зможете легко прийняти випадкове за постійне.

Але нова говірка звичайно вдаряє вас усім тим, чого ви доти не знали, — пильнуйте ці особливості зрозуміти й записати. Учителі, священики, кооператори й інші, що часто міняють місце побуту, можуть записати дуже багато цінних особливостей говірки, тих особливостей, що постійному мешканцеві не здаються важливими.

3. При кожнім записуванні мусить бути зазначене: хто записував (а коли ці записи висилаються до „Рідної Мови“, додайте ще: де ви народились, де зросли, ваша освіта, скільки літ знаєте ту говірку, що записуєте), від кого записував, в якім саме місці записувано, нарешті — коли саме записано (бодай рік запису). (К. б.).

Іван Огієнко.

Варваризми в українській мові.

Годі забувати, що не кожне чуже слово (варваризм) зараз і буде непотрібне для нашої мови.

Живемо серед культурного світу, не відділені від нього китайським муром. Взаємини з сусідніми й дальшими народами спонукують нас до того, що багато культурних здобутків у науці, мистецтві, техніці й ін. переймаємо від них із їхніми назвами. Справді, було б дуже зле з нами та з нашою, культурою, коли б ми не бажали присвоювати собі нічого з духової скарбниці інших народів. Щоб не було цього, потрібні нам і чужі слова бодай у початках. Згодом мова багато чужих слів заступає власними, або перетворює їх у дусі народніх слів. І саме це треба мати на приміті, рішаючи, чи якесь чуже слово треба викинути, чи оставити. Фанатичний виступ проти всього засобу чужих слів допровадив би нас до абсурду, бо тоді ми мусіли б повикидати чи не половину нашої слівні. Треба б повикидати багато й народніх слів, наприклад: барвінок (Vinca pervinca), коноплля (Cannabis sativa), м'ятка, лев, мул, хміль, сорок, ціна й багато, багато інших. Такі чужі слова, як телеграф, телефон, аптека, лямпа, електрика, граматика, ідея, ідеал — здобули собі вже право горожанства сливе в усіх мовах культурного світу. Викидати їх із нашої мови й заступати іноді невдатними своїми новотворами, значило б почасти навіть відмежуватися китайським муром від культурного світу.

Мусимо погодитися, що коли якесь чуже слово здобуло собі в нашій мові право горожанства, стало загально зрозуміле для всіх і не противиться духові нашої мови, тоді годі викидати його. Це знову не значить, щоб ми загально приймали всяке чуже слово без розваги. Ні, навпаки, ми повинні дбати, щоб наша мова мала якнайбільше своїх слів на означення всіх ділянок культурного життя. Однак це треба робити з великою увагою. Нехай до цього не береться будь-хто, а тільки той, що справді знає духа мови, й нехай кожне нове слово таки перейде „народній плебісцит“, тоді сміло можна викинути чуже слово й прийняти нове, своє. Накидати ж наперед, як це роблять у нас деякі пуристи, й смішно, й шкідливо.

Мусимо дбати, щоб наша мова позбувалася чужих слів, коли їх можна заступити кращими нашими, коли чужі слова не відповідають духові української мови й коли вони ще не здобули собі права горожанства й не перетворилися саме в дусі нашої мови. Рішуче ж треба вистерігатися тих чужих слів, що їх уживаємо в неправдивім значенні та ще й

у формі, противній духові української мови, бо це саме й є „варваризми“, що дратують ухо того, хто добре знає духа нашої мови, напр.: ніц, нє, почти, Турція (Туреччина), Венгрія зам. Угорщина (Мадярщина), цьоця (тітка, тьотя), лижка (ложка), виделець (виделка), радця чи совітник зам. радник, много зам. багато, бадати (провірювати, розсліджувати, просліджувати), язик зам. мова, внесок (внесення), услів'я замість умова, перезябитися зам. перестудитися і багато ін.

Рогатин. М. Угрин-Безгрішний.

Прислівники на *-о, -е* в українській мові.

(Продовження).

Який же стан прислівників по українських говірках?

В Лемківській говірці[1] прислівники з *-о* рідко подибуються: вірно поряд із частішим вірны, хыріцко (дуже мало), планно (зле); звичайні на *-і* (з-*ѣ*): добрі, злы, праві, огавны (чимало, дуже), шумны (гарно), гарды, чударны, грозны, вдячны, редетельны (справедливо[1], рядны (як слід); на *-е* крім цыле й дуже (в значенні багацько) кінчаться звичайно прислівники в другому ступені, що збереглися з давніх форм, очевидячки під консервуючим впливом відповідних слів у мовах польській і словацькій, нпр.: скоре, дале, шире, веце, перве, барже, гуще. В говорі замішанців (ЗНТШ, III, 178) рідші форми з *-о*: зелено, жовто, далеко; найчастіші з *-і*: звичайны, вигідны, невинны, наглы, непотрібны, вірны, християны (по-християнськи), пекны, добрі, красны, парадны; з *-е*, як у лемків. У говорах надсянських (ЗНТШ XXXV), побіч численних форм з *-о* і рідших з *-е* (не входять під увагу такі в другому ступені, як: бліже, виже, ніже), чимало є теж і форм з *-і*: слушны, розмаїты, диварны, ріжны, ладны, певны, паскудны, красьны, самовласьны (точно, влучно, а саме), лапі[2] (легко, швидко); *-і* в тих словах може й не бути безпосереднім заступником давнього *ѣ*, а повстати з ненаголошеного визвукового *е* по м'яких приголосних, із перенятих відповідних польських слів, згідно зо знаною тій говірці[3] зміною *а* (з **а* *ę*) в згаданих умовинах в *е*, *е*ᶤ, *і*. В говорі батюків[4] звичайні форми з *-о*, та є й з *-е* і *-і*: ревно-не-ны, вірне-ны, певно--ны, нагле, добре, дуже. В бойківському говорі[5] поза рідкими з *-е*: добре, зле (радже, дале в II. ступ.) і дуже рідкими з *і*: скорі, звичайні є форми з *-о*; в наддністрянському побіч з *-о* стрічаємо два з *-і*: добрі, праві (останнє, як і певны, вцалы, принаймны, підо впливом польських слів, пор. надсянські говори) декілька з *-е*: добре, зле, окрутне, вцале, певне, ревне, ледве, вмисне, цудне; часом ті самі слова мають те або те закінчення.[6] Знані форми з *-е* (побіч звичайних з *-о*) і гуцульській говірці: добре, вдруге, вдячне, ревне[7]. В закарпатських говірках *-о* і *-і*: мало, твердо і т. п., добрі, вірны, крадцы (крадькома); на *-е* цыле (ЗНТШ XXVII, 62). На Волині загально уживані з *-о*, але досить часті і з *-е*: вірне, добре, щире, марне (і марно), даремне, дисне (дійсно), конешне[8].

Для наддніпрянських говірок послужить матеріял у словнику Грінченка, зібраний, як відомо, з етнографічних записів і з творів письменників першої половини XIX ст. Як у волинських

[1] І. Верхратський: Про говір гал. Лемків, ст. 12, 160; його ж, Знадоби II, ст. 70.

[2] Без сумніву від прикметника *лапый, що не зберігся, але корінь лап — знаний з інших значенево споріднених слів: лап-ити (лемк.), лап-ати, лап-ка, лап-чивий, -шивий, пор. Бернекер, Et. W. I. 690; Брюкнер, SEJP, 307; Желех. Слов. I, 396.

[3] І. Верхратський: Про говір долівський, ЗНТШ, XXXV, 24, 25; І. Зілинський: Opis fonetyczny języka ukraińskiego, Краків 1933, ст. 34.

[4] І. Верхратський: Говір Батюків, ст. 41, 48, 78.

[5] ЗНТШ, CXIV, 124; Мат. до укр.-руськ. етн. X, 125; С. Рабій: Dialekt Bojków, Sprawozd. z czyn. i pos. Pol. Ak Um., T. XXXII, Nr. 6.

[6] J. Janów: Gwara Moszkowiec, 104.

[7] Шухевич: Гуцульщина III 59, V 1, 27, 28.

[8] Kolberg: Wołyń, 79, 80, 108, 127; О. Курило: Матеріяли до укр. діялектології та фольклористики, Київ 1928, записи з Шепетівського повіту.

і галицьких говорах, звичайне закінчення *-о;* з *е-* ось такі (при деяких не подано місцевости у словнику, тільки примітка: нар.(однє): безконечне; за́друге-за́вдруге, Херсон.; жартовне, Бердич. пов.; зваро́шне, Куліш, Левиц.; зумисне істотне, Могилів. пов.; потаємне, Могилів., Канів., Уман. пов.; праве; запевне, Котл. Чуб.; запропале Котл. Ен.; статечне; спроможне з „Основи“ 1861; стотне, Свидн. Люб.; страшенне, Г. Барв.; судовне; надаремне; нагле, Котл. Ен., Волинь; наочне; певне, Камян. пов.; на́рошне, Мирн. Х. Р. В.; насильне, Чуб.; натерошне (нарошне); невиво́дне; невмисне; напевне; неруши́ме, Борзн. пов.; нехибне; односе́рдне, Шевч.; одностайне, Ш., Куліш Ч. Р.; окро́ме, Грінч. Етн. Мат., Квітка; осібне – осо́бне, Кам. пов.; осо́бе, Чуб.; особли́ве, Рудч.; правдиве, Осн.; ревне, Чуб., Грінч.; сварливе, М. Вовч., Осн.; сильне, Макс., Рудч., М. В., Чуб.; удатне, Свидн. Люб. Ясна річ, це тільки відхилення від загально уживаних прислівників з *-о*, однак свідчить про поширення і з *-е* на цілому обширі народніх говорів, іншими словами — не менш їх у східніх, як у західніх говорах. Якість приголосних перед *-е* у загальному та ж сама, що і в пам'ятках; найскоріше *н*, досить часто губні дзвінкі *б*, *в*, *м* (особливе, прадвиве, сварливе і т. п.; окроме, нерушиме; особе), інші як *р*, *л*, *ґ* рідкі, отже *-е* може бути по губних і середньоязикових, ніколи по задньоязикових приголосних *к*, *ґ*, *х*.

Зібраний матеріял насуває ось які міркування про розвій, поширення й заник прислівникових закінчень *ѣ*, *о*, *е* в їх історичному ході:

1. У старослов'янщині *-ѣ* переважало *-о*, в пам'ятках XII – XIII ст. трохи заникає, але все ще на рівні з *о*; в XIV—XV ст. воно в меншості, в XVI ст. в одних пам'ятках з нього тільки рідкі сліди, Пер. Єв., Кр. Ап., в інших ще досить часто уживане поряд з *-е* і *-о*, Трост. Уч. Єв.; в XVII ст. те ж саме, — в одних появляється — більш чи менш — Рахм. Єв., Земка б), в), в інших зводиться до одного, двох випадків, Земка г), Бібл. Опов. У пам'ятках XVIII ст. затримується хіба у тих, що походять із Підкарпаття, а дотепер збереглося й живе в вимові як *і* в архаїчних карпатських говорах. Його появу в деяких досить пізніх пам'ятках пояснюємо традицією слов'янщини, Рахм. Єв., Земка б), або походженням автора, що вніс до мови пам'ятки риси своєї говірки, Тр. Єв., Лемк. Пс., Лад. Єв.

2. В XII—XIII ст. *-о* витісняє *-ѣ*, змагається з *-е* в XVI – XVIII ст., а сьогодні сливе загально вживане.

3. Закінчення *-е* появляється в XIV ст. в грамотах — в галицько-волинських рідше, в молдавських частіш; в XVI ст. в деяких пам'ятках, Пер. Єв., є його досить значне число, в інших воно кількісно або перевищує (Кр. Ап.), або дорівнює (Тр. Єв.) *-о*. Пам'ятки з XVII ст. треба, щодо цього, поділити на дві групі: а) в котрих збережена мова більше слов'яноруська, в тих *-е* в значній далеко меншості, як *-о* (пор. Рахм. Єв. 28 з *-е* на 75 з *-о*, Бібл. Оп. 12 з *-е* на 103 з *-о*), б) в яких мова жива народня, там *-е* переважає, або на рівні з *-о* (Син. 52: 49, Земка г), Лад Єв *-е* і *-ѣ* нарівні). Пам'ятки XVIII ст. з релігійним змістом форм з *-е* майже не знають (Нягів. Повч., Оброна), а з світським мають їх приблизно 25 (пр. Тиш. Ал.), або 50% (Сказ. Вел.) в порівнянні з *-о*.

На основі цих виводів можна відповісти, котре саме із чотирьох поданих на початку вияснень походження закінчення *-е* в українських прислівниках має за собою найбільше даних. Пояснення під 1), тобто це *-е* є закінчення знахідного від прикметників на рід середн., значить стягнена форма давньої зложеної відміни прикм., пр. добре ≤ доброе ≤ доброје можна б тоді прийняти, коли б докладно виказано було, з якого саме часу запанувала в нашій мові стягнена відміна прикметн., головно на серед. рід. А відомо, що нестягнені форми довго трималися, а й досьогодні існують у народніх піснях. (Кінець буде).

Львів. Йосип Шемлей.

Бібліографія української мовознавчої бібліографії.

Список покажчиків.

1. Загальні праці.

Підставові покажчики.

1. Огієнко, Іван: Огляд українського язикознавства. Написав... „Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка", Львів, 1907, 79 т. 52-93 ст., 80 т. 36-52 с. і окр. Зміст: Рукописна граматична література XIII-XVI віків. Знайомість з чужоземними мовами 79 т. 55-8 ст. Давні „глоссарії-азбуковники". Перші українські словники 58-61. Перші українські граматики XVI-XVII віків. Перші букварі. Українські вчені в Москві 61-9 ст. Наслідки приєднання України до Москви. Характеристика тогочасної української мови 70-4. Викладання мов по українських школах 74-8. Розвідки про українську мову 78-93. Українські словники 80 т. 36-52 с. [з XIII в. по поч. XIX].

2. Огієнко, Іван: Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови. Київ, 1918, 88 ст. Зміст: Передмова ст. 1, Історія укр. мовознавства 5, Пам'ятки укр. мови 10, Початок мови 15, Історія укр. мови 21, Фонетика 26, наголос 28, морфологія 28, синтакса 29, мова укр. і російська 29, етимологія 31. Чужі слова в укр. мові 34. Літературна мова 36. Діялектологія 38. Граматики 48. Правопис 55, Словники 57, Термінологія 63, Хрестоматії старої мови 65, Палеографія 66, Описи рукописів 67, Бібліографічні покажчики 71, Філологічні журнали 74, Популярні статті про мову 75, Шкільні букварі 76, Шкільні читанки 77, Педагогічна література для вивчення укр. мови 78, Покажчик авторів 80. Рец. „Книгар" 1918 р. 8 ч. 466-7 ст.

3. Червінська, А. Ф., Дикий А. Т.: Покажчик з української мови. Матеріяли по 1929 рік. Харків, 1929-30, (4) + 287 + (3) ст. Зміст: І. Синтакса та фразеологія 1-6 ст. II. Морфологія. Словотвір 7-11. III. Фонетика. Наголос. Евфонія та ортоепія 12-19. IV. Етимологія. Чужі слова в українській мові 20-33. V. Лексика. Словники 34-71. VI. Діялектологія 72-122. VII. Історія мови. Пам'ятки 123-99. VIII. Питання з української літературної мови та мова окремих письменників 220-32. IX. Граматики. Програми. Правопис 233-69. X. Бібліографічний покажчик 270. Покажчик. [Доповнення за 1929 р. див. 26 ч.]

Покажчики за обмежений час.
Мовознавство в українознавчих покажчиках.

4. Jagić, V., Prof. Bibliographische Uebersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der slavischen Philologie und Altherthumskunde seit dem Jahre 1870, zusammengestellt von... „Archiv für slav. Philologie" I т. Berlin 1876 465-607 ст. [укр. матеріял всуміж з російським, зокрема див. 508, 510, 521 і ін ст.]

5. Pastrnek, Fr., Dr. Bibliographische Uebersicht über die slavische Philologie 1876-1891. Verfasst von.. тамже, Supplementband... Berlin 1892 VIII + 415 ст. [укр. мова див. II. Grammatische Bearbeitung... b. Russischen 67-78 ст. у відділах Kleinrussische.]

6. Vestník Slovanské Filologie a starožitnosti .. vydávaji L. Niderle, F. Pastrnek, J. Polivka, J. Zubaty. Ročník l. Praha 1901 262 ст. [за 1900 р.] II. Jazykozpyt: c) Ukraino-(malo-) ruština 53-4 с.

7. те ж саме. Ročník II. 1902. (8)+327 ст. [за 1901] II. Jazykozpyt: Maloruština 57-9 ст.

8. Дорошенко, Д[митро]: Указатель источниковъ для ознакомленія съ Южной Русью. Составилъ... (С. Петербургъ 1904 16⁰ 60 ст. — XV. Украинскій языкъ 29-31 ст. Зміст: а) Монографіи и изслѣдованія... 29 ст. б) Украинская діалектологія 29-30. в) Украинская морфологія 30. г) Удареніе 30-1. д) Украинский синтаксисъ 31. е) Словари 31.

8а. Огієнко Іван: Українська граматична термінологія, Київ, 1908 р., „Записки Укр. Н. Т-ва в Київі" кн I і IV [тут бібліографія укр. граматик та граматичної термінології, див. ст. 10, 40-43 і ін.] і окремо ст. 1-79.

9. Kołodziejczyk, Edmund: Bibliografia słowianoznawstwa polskiego. Kraków 1911 303 ст. — Rusini: Lingwistyka 235-6 ст.

10. Бенешевича, В. Н. Обозрѣніе трудовъ по славяновѣдѣнію, подъ редакціей... [за р. 1911]. Спб. 1912. — Малорусскій языкъ.

11. Те ж саме за 1912 Спб. 1913. Малорусскій языкъ.

12. Теж саме за 1913. Вып I. Петроградъ 1915 (2)+302 ст. Малорусскій языкъ 27-8 ст.

13. Дорошенко, Вол[одимир]: Український науковий рух в 1913 році. „Україна", Київ, 1914 I і II. — Мова I т. 80-1 ст.

14. Бібліографія. Книжки й неперіодичні публікації, видані в першій половині 1914 року. „Україна" 1914. IV — Мова 126 ст.

15. Гуцало О. Ucrainica. Книжки й неперіодичні видання 1914-1917 (історично-філологічні дисципліни). „Наше Минуле" Київ, 1918 1 ч. 192-210 ст., пор. Айзеншток, І., Додатки до покажчика неперіодичних видань по українознавству. Там же 3 ч. 187-9 ст.

16. Kerner, Robert Joseph, Ph. D. Slavic Europe a selected Bibliography in the Western European Languages und Literatures by... Cambridge 1918 — Language: 2. Litle Rusian [Also known as Ruthenians or Ukrainians] [16-20] 138-9 ст.

16 а. Огієнко И. И.: Пособія для изученія украинскаго языка, ст. 306-309 в кн.: „Курсъ украинскаго языка", Київ, 1917 р. вид. 1-е, 1919 р., вид. 2-е. [У цій книзі, в різних місцях її, подано рясну літературу на всі ділянки укр. мовознавства: історія укр. мови ст. 12, пам'ятки 16, говори 26, мова літературна 31. фонетика 135-6, морфологія 238-9, правопис 276-7). Рец. В. Ганцова в „Книгарь" 1919 р. ч. 2 ст. 1400-5.

17. Єфремов, Сергій: Українознавство, Покажчик потрібнішої до самоосвіти літератури. Зложив... Київ 1920 м. 8⁰ 64 ст. — Мова 40-3 ст. [Це поширений передрук покажчика: Бібліо-

тека по украиновѣдѣнію. „Украинская Жизнь“, Москва 1917 3-4 чч.]

18. Никифорук, Юрко: Західня Україна. Матеріяли до бібліографії. Спис літератури, опублікованої на терені УСРР 1914-1929 рр. Харків-Київ, 1932, 184 ст. Галичина: 6. Мова 99-100 ст. 4. Еміграція: Мова 161-2 ст.

19. Кримський, А[гатангел]: Що зроблено на Україні в царині історично-філологічних наук за десятиліття 1917-1927 рр. „Записки Іст.-Філ. Відділу УАН“ Київ 1928 XVI т. 273-80 ст.

19а. Тимченко Є. Проф.: Курс історії укр. язика, Вступ і фонетика, Київ, 1930, 2-е вид. [тут багато бібліографії: укр. говори 11-15, джерела до історії укр. язика 21-30, граматики й словники 34-38 і ін.].

20. Тимченко, Є[вген]. Язикознавство. „Україна“ 1927 3 ч. [біб. огляд. за 1926 р.].

21. його ж: Язикознавство, там же, 1928 3 ч. 128-34 ст. [за 1927].

22. його ж: Язикознавство, там же, 1929 36 ч. 130-5 ст. [за 1928].

23. Булаховський Л. Die slavische Sprachwissenschaft in der Rätenukraine. „Slavische Rundschau“, Prag, 1929, 1-2 чч. [огляд].

24. Дорошенко, В[олодимир]: Огляд українського наукового руху поза межами УСРР. „Україна“, 1927, 5 ч. 131-50 ст. Мова 143-6 ст. [за 1926].

25. його ж: Українознавство поза межами УСРР, там же 1929 33 ч. 102-26 ст. Мова 120-2 ст. [за 1927].

26. його ж: Українознавство поза межами УСРР в 1928 році, там же, 1930, 42 ч. 119-142 ст. Мова 138-9 ст.

27. Бібліографічний реєстр українознавства за 1-е півріччя 1928 р., там же, 1929, 1 ч. 134-71 ст. Філологія. Історія літератури. Театр Музика 146-53 ст. (Далі буде).

Львів. Мр. Є. Пеленський

Гуртки мовознавства серед нашого вчительства.

Найстарше наше вчительське Товариство — „Взаїмна Поміч Українського Вчительства“, приступає до організованої й систематичної праці для збільшення культури літературної української мови. Для цього закладає воно по всіх більших містах краю „Гуртки Мовознавства“. При Львівському Відділі „ВПУВ“ такий гурток уже заклався й ухвалив ось цей Статут для своєї праці.

ГУРТОК МОВО- Й УКРАЇНОЗНАВСТВА при Львівському відділі „Взаїмної Помочі Українського Вчительства“.

1. Членом гуртка може стати кожний член Львівського Відділу В.П.У.В., що цікавиться розвитком української мови й науки та призадумується над практичним використанням тих знань у своїй щоденній праці.

2. Гурток ставить собі такі конкретні завдання:
а) вивчання живої народньої мови й збирання відповідних матеріялів із цієї ділянки;
б) вивчання літературної уураїнської мови пильним читанням найновішої рідної літератури, відчитів і дискусійних зібрань.
в) передплата й пильне читання журналу нашого мовознавства „Рідна Мова“,
г) стеження за дитячою літературою й заохочування шкільної та позашкільної молоди до пильного читання дитячої літератури,
ґ) заложення при Відділі спеціяльної „Бібліотеки мово- й українознавства“,
д) влаштовування для членів Відділу зразкових методичних лекцій навчання української мови,
е) постачання Редакції „Шляху виховання й навчання“ матеріялів до статтей про навчання української мови в школі;
є) популяризація ідеї — „для одного українського народу — одна літературна мова й один правопис“.

3. Для своїх спеціяльних цілей можуть члени оподатковуватися добровільно невеличкими місячними датками, складаними на руки скарбника. Управа Відділу може в міру спроможности допомагати гуртковi своїми матеріяльними засобами.

4. Працями гуртка керує член, що його назначать сходини членів Відділу на пропозицію гуртка. Він відповідає за добрий розвиток і всі праці гуртка перед Управою Відділу та подає їй річні звідомлення з праць гуртка.

5. В гуртку може повстати окрема секція українського мистецтва (напр. музики народньої, пластичного мистецтва, народніх вишивок і т. ін). Такі секції встановляли б для себе спеціяльні статути праць.

6. Найвищий обов'язок члена гуртка — вважати на чистоту української літературної мови в слові й письмі. Вживати самому в школі й поза школою тільки чистої літературної мови та прямувати до очищення нашої мови від чужих слів, особливо в тих випадках, коли є свої, прийняті літературою рідні слова.

7. Члени гуртка вживатимуть усе й усюди одного українського правопису, прийнятого Науковим Товариством ім. Шевченка.

8. Члени гуртка можуть сходитися на свої окремі наради чи відчити, або й пропонувати від себе Управі Відділу відповідні відчити на повні сходини членів Відділу.

9. Спеціяльно при львівському гуртку повинна повстати „Методична порадня мово- й українознавства“ для цілого краю.

Цей культурний почин ВПУВ вважаємо надзвичайно корисним, бо ж учительство — головний творець культури літературної мови. Додаймо до цього, що ВПУВ всі свої видання вже друкує повним академічним правописом.

Організованому Українському Вчительству щиро бажаємо найкориснішої

праці. Віримо, що помалу вчительство займе своє почесне місце в творенні соборної всеукраїнської літературної мови, спільної й однакової для цілого українського народу, де б він не жив. Віримо також, що організоване вчительство цією корисною працею поведе за собою й ціле наше громадянство. І. Огієнко.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Борйслав- з Борисла́ва (М. Колодрубець у Дрогобичі). Складені слова, що сильно зрослися в одне слово, особливо ті, що мають з'єднуюче *о* чи *е*, мають наголос звичайно на другому слові, цебто на кінці складеного слова: паропла́в, легкоду́х, землетру́с, Яросла́в і т. ін. Коли ж першою частиною сладеного слова є дієслово — приказовий спосіб другої особи на *-и*, а другою частиною — односкладове слово, то наголос падає завжди на *-и:* верти́хвіст, гори́цвіт, дури́світ, крути́хвіст, дери́люд, дури́люд, верни́дуб, перебиййніс, Гори́слав, Володи́мир (не: Володими́р) і сила т. ін., так само: Бори́слав; коли ж друга частина складеного слова не односкладове слово з наголосом не на кінці, то таке слово міцно не з'єднане, і наголос може падати й на другу частину: верниcо́нце, перекотипо́ле і т. ін., так само: з Борисла́ва, під Борисла́вом і т. ін.

Ботанічна термінологія (Ол. Ґудзяк у Козовій) добре вже розроблена в Великій Україні. Року 1928-го у Києві вийшов „Словник ботанічної номенклатури", що подає дуже багато народніх назов (див. „Рідна Мова" 1933 р. ст. 54); видав його „Інститут Української Наукової Мови".

Буду робйти — робйтиму (Інж. М. Єрмолаїв у Любомлі). Значеньової різниці поміж формами „буду робити" і „робитиму" нема майже ніякої; хіба часом можна вловити, що „робитиму" визначає ближчий час, а „буду робити" — трохи дальший: перше читатиму, а вже потім буду малювати. Східньоукраїнська мова просто кохається в формах „робитиму", тоді як західньоукраїнська помітно оминає їх, частіше вживаючи „буду робити". Про ці форми я докладно писав у „Новім Часі" ч. 137 за 25.VI. 1932 р.

Вість, всі вісті (П. Щербуха в Празі). Академічний правопис наказує писати: вість, з вісти, цій вісті, цією вістю, множина: всі віст*і* (а не віст*и*, от же і „Віст*і*"), вісте́й, вістя́м. У Львові почав виходити тижневик „Віст*і*" академічним правописом.

Дві слові (Учитель Ілля Киріяк, Vilna в Канаді). Двоїна ніякого роду вдавнину закінчувалася тільки на -ѣ, напр.: двѣ словѣ, що в нашій мові широко полишилося ще й досі: дві слові, дві відрі, дві вікні і т. ін. Заміна двоїни множиною „два слова" — це вже молодша форма. (Див. „Рідне Писання" І § 117). Не треба виріkатися тих форм, що відрізнюють нашу мову від інших, щоб чужинці не плели, ніби наша мова — то тільки наріччя їхньої.

Зазнача́ти (Учитель П.). Маємо такі форми: 1. недоконана: зазна́чувати, зазна́чую, 2. багаторазова: зазнача́ти, зазнача́ю, і 3. доконана: зазначи́ти, зазначу́. Всі форми добрі, а вживаємо їх — як до змісту речення.

Кордон — границя (П. Щербуха в Празі). Слова „кордон" і „границя" мають трохи не однакове значення: „кордон" — це політична границя поміж державами, а „границя" — це грань поміж володіннями, взагалі межа (пор. „суме́жник" — сусід по межі, Равщина). „Кордон" повстало від франц. cordon — шнур, а в нас стало визначати й „шнур" поміж державами; „границя" — своє праслово. А. Чубинський в „Труды" V 308 подає пісню з Волині: Пішли хлопці загряницю, нікого любити: пішли хлопці загряницю, що ми їх кохали. Але тепер слово „кордон" потроху випирає „границю" з ужитку; кажемо тільки „закордо́нний", а не „заграничний". Наше міністерство звалося: Міністерство закордо́нних справ. Академічний „Російсько-укр. Словник" І 188 рос. „граница" перекладає: межа, грань, границя, кордон.

Надзвичайний і незвичайний (Учитель П.) своїм значенням дуже близькі, але все ж таки трохи різняться, — „надзвичайний" сильніше від „незвичайний". „Незвичайний" — це все те, що понад „звичай"; а „надзвичайний" це те, що дуже чи сильно виділюється понад „звичай". Прислівник „надзвичайно" — це: дуже, сильно. В Галичині панує „незвичайний", в літературній мові тепер „надзвичайний" дуже часте. Словник Б. Грінченка знає слова: надзвичайний, надзвичайність, надзвичайно ІІ 481 і цитує з Приказок Номиса: „Сталось щось надзвичайне, диковинне, таке, чого ніколи не буває"; знає й „незвичайний, незвичайність, незвичайно", але ці останні часто визначають ще „нечемний"; пор. у „Кобзарі" Шевченка: А ввечері мій Ярема (от хлопець звичайний), щоб не сердить отамана, покинув Оксану 114; тут „звичайний" — чемний.

Назад, рідко — взад. На увагу пластунам (Н. Козицька в Празі). В літературній мові панує „назад", а „взад, узад" рідкі, частіші в Галичині. Академічний „Рос.укр. Словник" І 68 рос. „взад" перекладає: назад, а про „взад" і не згадує; так само не згадує цей Словник слів „взад, узад" і під рос. „назад" ІІ 672, і подає приклади: Назад подивилась (Шевченко), Назад руки пов'язали, Перекрутив годинника назад на годину, Туди й назад, Ні вперед, ні назад, Відступити крок назад, Поступитися назад і т. ін. Звертаю Вашу увагу на те, що в „Пластовому впоряді", Львів, 1928 р. мова надзвичайно нечиста. Думаю, що до пластової програми на перше місце мусить увійти також і плекання рідної мови. Фізичне й духовне виховання без доброго знання мови буде негармонійне.

Ну (Учитель Ілля Киріяк, Vilna в Канаді). Вигук „ну" вільно вживається в нашій мові в най-

різніших реченнях, а особливо часто при спонуканні, загрозі, лайці, здивуванні, згоді, запитанні і т. ін.: Ну, скажи ж що! А ну ще скажи! Ну тебе до лиха! Ну, й людина! Для множини часом уживаємо „нумо“ (для 1. особи), „нуте“ (для 2 ос.): Нумо до праці, брати! Нуте, давайте!

Оточи́ти-окружи́ти (Учитель П.). У літературній мові панує „оточити, оточувати“; напр. у Стороженка, „Марко Проклятий“: Громадяни о т о ч и л и Кобзу і почали його розпитувати 50. Архаїчне „окружати“ (його вживає, напр., Котляревський) тепер рідке, і то скоріш у формі „обкружити“

Прізвища на -ин (Учит. В. Думинова в Літині). Прикметниковим закінченням *-ин* творяться присвійні прикметники від іменників на *-а*, *-я*: баба — бабин, Панчиха — Панчишин, Хома Хомин, Зося — Зосин. Текля — Теклин і т. ін ; так само від „дума“ буде „думин“, і нема жадних підстав писати Думі́н чи Думі́нова. Взагалі, українських прізвищ на *-ін* зовсім нема (тільки по голосній та по апострофі може бути -їн: Мар'їн). Правда, під російським чи польським впливом у нас частенько і пишуть, і вимовляють *-ін*, але така вимова зовсім неприродна нашій мові — треба *-ин*.

Прізвища на -івський (Учит. В. Думинова в Літині). До метрик і пашпортів у нас записували прізвища звичайно в їх етимологічній формі; робилося це ще й підо впливом російської чи польської вимови. Деякі прізвища завмерли вже в цій формі, напр : Котляревський, Артемовський. Але це форми зовсім неприродні нашій мові, бо ж жива мова знає: син Артемів, котлярів, ковалів, голубів і т. ін., а прізвища від них будуть: Артемівський, Котлярівський, Ковалівський, Голубівський і т. ін. Див. ще „Рідна Мова“ 1933 р. ст. 148, 307-310.

Розумі́ння — поняття (Учитель П.). Слово „поняття“ походить не від польського pojęcie, — це загальнослов'янське слово, пор. рос. понятие, срб. појам, чеське pojem, pojmutí і т. ін. Але в мові українській частіше вживаємо „розуміння“, „тяма“. Академічний „Рос.-укр. Словник“ III 364 рос. „понятие“ перекладає: розуміння, поня́ття, тя́ма, утя́мок, тя́мок.

Хору́жий чи хору́нжий? Др. І. Крип'якевич зо Львова пише нам: „У Самовидця, в щоденнику Марковича і в інших джерелах XVII-XVIII вв. звичайно вживається форма „хоружий“, а вже в „Чорній Раді“ П. Куліша маємо „хору*н*жий“ (з польського chorąży); котрої форми вживати?“ Старослов'янське хоржгъ прапор (також хоржгвь, хорюгвь, хороугъ, хороугвь) — це, здається, дуже стара позичка з монгольського orongo, *horongo („Извѣстія“ VII. 2, 295, E. Berneker 398, A. Brückner 182). В давній мові слово дуже часте, напр. в „Слові о полку Ігоревім“: Бѣла хорюговь. Той, хто носив „хоругов“, віддавна звався в нас хоружій. Посада офіційного прапороносця дуже рано повстала в Польщі, – це був chorąże, пізніше chorąży; з Польщі слово пішло й на схід, пор. рос. хору*н*жий (перший офіцерський чин у козачих військах). В Україні міцно жила своя стара форма хоружій; так, у Ланчицькій грамоті 1433 р. читаємо: миколаи с костелца хоружии (В. Розов 122); Порицький запис 1450 р.: хороужии луцкыи (Каманин: Пал. Изборникъ). В Словнику П. Беринди 1627 р. церковне: знаменосць перекладається: пропо́рчникъ, хоружій. На Полтавщині, в Роменськім повіті є велике село Хоружівка; часте прізвище Хоруже́нко; в м. Брусилові був селянин Хоружий. Але в XIX-м ст., підо впливом російським і польським, защіплюється форма хору*н*жий; так, у П. Лукашевича (Малороссійскія думы) 1836 р. читаємо вже в думі: Попереду хору*н*жий іде (пор. Колесса 107); у Приказках Номиса 1864 р. ч. 7291: Лучче живий хору*н*жий, ніж мертвий сотник. Два останні приклади показують, що форма хору*н*жий добре знана в живій народній мові, а коли так, то не легко вертати свою старшу форму „хоружий“. У всякому разі: „хоружий“ — своя стародавня форма, хору*н*жий — форма чужа, польсько-російська.

Цалий. О. Данило Бодревич з Улична запитує: „У моєму селі говорить нарід „цале село“, а не „ціле село“, чи то полонізм? Дивує це мене, бо в селі нема ані одного поляка, так само й околиця чисто українська“. Це справді дуже цікаве питання. По багатьох містах Галичини чув я слова ц а́ л и й та ц а л к о м, чув їх у таких місцевостях, як південна Косівщина (гори), де про більший польський вплив мови не може бути. Звичайно пояснюємо ці форми польським впливом: слова повстали десь по сусідству з поляками, а звідти поширилися й там, де польського впливу не було. Але надзвичайно сильне поширення форм ц а л и й, ц а л к о м і в чисто українських місцевостях насуває думку, чи не є це форма іншого походження. Слово цѣлыи — праслово, відоме всім слов. народам: болг. цѣлъ, рос. цѣлый, срб. цео, чс. celý, п. cały; корінь широко знаний і в мовах індоевропейських, напр. пруське kailustisk, гот. hailas і т. ін. Але цікаво, що болгарський Апостол XIII в. знає форму цало (див. Lexicon 1862 р. Фр. Міклошіча, ст. 1107), що поруч із нашим „цалий“ говорить може про давнину цієї форми. Пор. ще рос. цѣловать і цаловать. Чергування *ѣ* : *а* належить у нас до дуже рідких, але знане: різати — разити, образ (перше значення „образ“: щось вирізане), лізти - лазити, сісти - сядати і ін.

Широцький (Свящ. М. Широцький у Володимирі - Волинському). Відомий український історик мистецтва підписувався перше: Кость Шероцький, пізніше Ш*и*роцький, бо і в старих актах XVIII в. було Шероцький. Слово походить від праслова широкый, звідси: ширина, ширитися, ширость, широта і т. ін., отже корінь буде шир-. Це *шир-*, з *и* знають усі слов'янські народи: рос. широкий, болг. і срб. широк, чеське široký; тільки нове польське szeroki, а старопольське все було szyroki, szyrszy (див. „Słownik etymologiczny“ A. Brückner, 1927 р. ст. 547 і Словник Linde 1859 р. V 580). Форма „Шероцький“ повстала за новопольським szeroki, але допомагала цьому й відома схильність нашого *и* до *е*, що в говорах західніх, особливо гуцульських, надзвичайно ясна: там навіть наголошене *и* бренить як *е:* ле́шу, ве́діла, ходе́ли, веле́ка і. т. ін.; звідси й прізвище: Кре́ве́цький, Лепкий зам. літературного Кр*и*вецький,

лИпкий, бо від „крИвий“ „лИпкий“. Українська форма буде тільки: Широцький, Кривецький. Маємо ще, скажемо, слово „кревний“, де *е* зам. свого *и* чи *о*; слово взяте з польського, часте в живій наддніпрянській мові.

Яко — як (Учит. В. Думинова в Літині). Прислівники *як* і *яко* (обидва з давнього ꙗкѡ) ще трохи відрізнюються своїм значенням: українське мовознавство, *яко* наука, ще молоде; говорю про це, *як* мовознавець. Але різниця між *як* (нім. wie) і *яко* (als) так уже стерлася, що звичайно тепер уживають тільки *як*. Але в виразі „яко мога“ старе „яко“ ще часте; напр. у Шевченка: Біжи, яко мога 39, Та всі, яко мога, хлопців кинули 128, Стерегти, яко мога 187, Клюють, елико мога 428; форма: Яко миро добровонне 263 — архаїзм (видання Доманицького 1910 р.).

Складені прислівники пишемо як одне слово (Н. Козицька в Празі). Прийменник, творячи з іншою частиною мови прислівника, завжди пишеться з нею конечно вкупі: взад, назад, вперед, ліворуч, праворуч, вправо, вліво і т. ін. (а не: в зад, на зад, в перед, ліво руч, право руч, в право, в ліво). Про це в „Рідній мові“ 1933 р. ст. 19 — 22 була окрема стаття, де докладно виснено це питання. Див. ще „Рідне Писання“ I § 236.

Дописи Прихильників рідної мови.

Стан української мови в Канаді. У нас мало свідомих людей, що розуміли б вагу підтримки такого цінного Видавництва, як „Рідна Мова“, а ще менше таких, що практично вміли б чи хотіли б користати з неї. Тут спеціялізуватися в українській мові майже ніхто не вважає за потрібне, бо практичне життя цього не вимагає, а вдоволяються будь-якою балачкою. Розуміється, це не добре, і одиниці свідомі борятся з тим, але життя непереможне. Англійщина так преться в наші родини, що навіть у домах передових, провідних одиниць англійська мова стала звичайною, повсякчасною мовою. І не раз буває й таке: патріот проповідує держатися рідної мови, на зборах палко промовляє за те, а вдома — нехтує свою мову, вживає тільки англійської... о М.

„Рідна Мова“ для канадійців. „Рідна Мова“ дуже цінна для нас, канадійців, що тут народилися й ходили до англійської школи. Вона нам тим більше необхідна, бо ми не маємо відповідних підручників учитися правильної української мови. Висловлюємо Вам велике признання за такий цінний журнал і бажаємо найкращих успіхів у Вашій добрій праці.
Kingston. В. Яремій, студ. мед.

Вплив „Рідної Мови“. Для мене „Рідна Мова“ — великий помічник. Хоч я ще кручуся в „галицькому діялекті“, що я навчився його в „австрійсько-руській“ школі в рідному селі і завіз сюди до Канади, однако ж я вірю, що з часом вилікуюся з нього. По правді сказати, до минулого року, доки я не мав ще „Рідної Мови“, я мало звертав уваги на мову й правопис. Коли мені доводилось щонебудь написати, то писав, як умів, — і так його й друкували. Тепер, коли я, як то кажуть, трошки „прозрів“, читаючи „Рідну Мову“, то мені аж соромно стає, що я так мало знав свою українську мову. Але що ж робити? Треба працювати і вчитися, бо без науки нічого не приходить. Канада Учитель І. К.

Привіт „Рідній Мові“. Складаємо найщиріші побажання „Рідній Мові“ з Новим Роком. Дай, Боже, щоб „РМ“ знайшла собі дорогу до кожної української хати й промовила до сердець цілого українського народу. К. і П. Качмар, St. Paul, U. S. A.

Потреба „Рідної Мови“. „Рідна Мова“ — це одинока газета, що без неї я не можу бути. Gronlid, Р. Добровольський.

Для нас, селян пишіть ясно й просто. Перечитати звичайну книжечку, і то нам тяжко, бо мало нас учили. А про часописи й згадувати нема чого, бо в них багато всяких чужих нам слів. Часом якийбудь писака, а вживає високовчених слів, неначе своїх рідних йому бракує. І з того всього селянин що зрозумів? Нічого. Ось це й причина, чому наш нарід так мало читає. Calmar. С. Стефанишин.

Початкова Граматика української літературної мови.

11. Велика буква в назвах.

Оці письменники створили українську літературну мову: **І**ван **К**отляре́вський із **П**олтави, **Г**ригір **К**вітка-**О**снов'яненко з **Х**арківщини, **Т**арас **Ш**евче́нко з **К**иївщини, **П**антелеймо́н **К**уліш із **Ч**ернігівщини, **М**арко́ **В**овчо́к та інші. **Д**ніпро ширший за **Д**ністер. На правім боці **Д**ніпра стоїть **К**иїв. Наші гори звуться **К**арпати. **Ш**евченко народився в селі **М**оринцях **З**венигоро́дського повіту. **Ж**ала **Я**рина ярину́. **Б**іла **Ц**ерква. **Р**ава **Р**уська. **С**удова **В**ишня. **Я**сенів **Г**орішній. **Ч**орне море. **Т**ихий океан.

Які назви починаються тут великою літерою? Коли треба писати велику букву? Які саме назви треба писати з великої букви? Як пишемо подвійні географічні назви? Нащо деякі слова пишемо з великої букви? Вдавнину всі назви писали з малої букви, — чи добре це було? Треба казати: слово починається з великої букви або великою буквою, слово пишу з великої букви (не кажіть: слово пишу великою буквою).

Назви людей, міст, сіл, вулиць, річок, морів, гір та прізвища пишуться з великої букви: Іван, Київ, Моринці, Дніпро, Карпати, Шевченко, Шевче́нківська вулиця, Чорне море.

Завдання 24. Спишіть оце оповіда́ннячко й підкресліть великі букви.

Україна.

Наша мила Україна дуже велика. Вона має багато славних міст, як от: Київ, Полтава, Чернігів, Житомир, Херсон, Харків та інші. Найбільша річка в Україні Дніпро.

Завдання 25. Кажемо: В Англії, в Німеччині, у Франції, в Польщі на Мазурах, в Росії на Сибіру, в Київі на Подолі. Подумайте й скажіть, чи то добре буде говорити: *на* Україні? Чи не правильніше казати: *в* Україні? Чому кажемо: *в* Галичині, але: *на* Буковині?

Завдання 26. Спишіть оці Шевченкові речення. Шевченко частіше писав: *в* Україні.

У нас *в* Україні старий Котляревський отак щебетав. Було колись — в Україні ревіли гармати. Холоне серце, як згадаю, що не в Україні поховають. В Україну ідіть, діти, в нашу Україну.

Не говоріть: на Україні, але: в Україні!

Завдання 27. Спишіть оці слова в а́збучнім порядку за першими трьома буквами. Добре запам'ятайте, як ці слова треба писати.

Єва, О́сип, Европа, Степан, Йо́сип, Андрій, Євген, Ірина, Ярина, Єгипет, Бори́с, Володи́мир, Костянтин, Софія, Микола, Пріся, Хвастів, Федір і Хведір, Пилип, Микита, Ло́ндон, Єва́нгелія.

Зада́ння 28. Запам'ятайте ще, що в назвах державних, наукових та інших установ, часописів, журналів, книжок та пароплавів всі слова пишуться з великої букви. Спишіть оці речення, попідкреслюйте великі букви й запам'ятайте, як треба писати.

Наукове Товариство імени Шевченка, Київська Академія Наук, Читальня імени Франка, Міністерство Освіти. Люблю читати місячник „Рідна Мова". Найкраща моя книжка, то Шевченків „Кобзар". Ми їхали пароплавом „Швидкий".

12. Святі назви пишемо з великої букви.

Як Святий Дух зійшов на апостолів.

Одного разу зібралися були всі апо́столи **Х**ристові в кімнаті. Була з ними й **Б**ожа **М**ати. І як вони сиділи й згадували свого **В**еликого **В**чителя, зійшов на них **Д**ух **С**вятий, і апо́столи заговорили різними мовами. І з того часу розійшлися вони по світу й почали скріз розповідати про **Г**оспода нашого **І**суса **Х**риста, **С**пасителя світу. З цього в нас і свято пішло, що зветься **Т**ройця або **З**елені **С**вята.

Які тут святі чи Божі назви? З якої букви їх написано? З якої букви написано назви свят? Чому Божі назви пишемо з великої букви?

Божі та святі назви, а також назви свят, церковних відправ, постів, церков, манастирів і образів пишуться з великої букви: Господь, Ісус Христос, Бог, Божий, Богородиця, Мати Божа, Спаситель, Син Божий, Дух Святий, Бог Отець, Різдво, Великдень, Петрівка, Спасівка, Утреня, Вечірня, Успенська церква, Богоявленський манастир, Тайна Вечеря.

Завдання 29. Випишіть із оповіда́ння: *Як Святий Дух зійшов на апостолів* всі Божі назви й назви свят; пишіть їх із великої букви.

Завдання 30. Спишіть оці молитви й підкресліть великі букви.

Во ім'я Отця й Сина й Святого Духа, амінь. Господи, Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй нас.

Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі. Богородице, Діво, радуйся!

Завдання 31. Спишіть оці приказки й підкресліть велику букву в назвах свят і постів.

Прийшов Петро — вирвав листок, прийшов Ілля — вирвав і два, прийшов Спас — бери рукавиці про запас, прийшла Пречиста — на дереві чисто, прийшла Покро́ва — на дереві голо. Тріщи, не тріщи, — вже минули Водохрищі. Хто сіє по Покрові, той не матиме й корові. Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка.

Що то таке — при́казки або приповістки? Поясніть, що визначають приказки, що ви списали? Хто складає приказки? Скажіть кілька гарних приказок.

Завдання 32. Спишіть оці слова й запам'ятайте, що вони пишуться з малої букви:

Слова: янгол, херувим, серафим, апо́стол, святий, свято, блаженний, преподобний, мученик, піст, м'ясниці, пущення пишуться з малої букви.

Завдання 33. Подумайте й скажіть, що́ визначають і як повстали оці слова: Водохрищі, Різдво, Покрова; коли не догадаєтесь, запитайте вчителя або священика.

Яке рокове свято найбільш радісновелике? Як звемо *великий* (цебто важливий) *день* Христового Воскресення? Чи на *Великдень* день справді довгий? Як треба розуміти *велик* в слові *Великдень?* Що визначає польське Wielkanoc?

13. Велика буква в віршах.

Україна.

Наша славна Україна
Наше щастя і наш рай.
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край?

І щасливі й злі години
Ми для неї живемо́.
В Україні й для Вкраїни
Будем жити й помремо́.

В. Самійле́нко.

Що таке вірш? Чим різниться вірш від звичайного писа́ння? Однозвучні закінчення в віршах звуться р и́ м а м и. Прочитайте рими в оцім віршу. Як звуть ту людину, що вірші складає? Яких українських поетів ви знаєте? Скільки рядочків в оцім віршу? З якої букви написано кожний рядок віршу? Тепер рядочки віршів часом починають і малою буквою. Кажемо: цей вірш, або рідше: ця вірша; не кажіть: верш, вершик, треба: вірш, віршик.

Кожний рядок віршу починається з великої букви.

Завдання 34. Спишіть оцього Шевченкового віршика й підкресліть велику букву в кожнім рядку вірша.

Світе тихий, краю милий,
Моя Украї́но,
Защо тебе сплюндрува́ли,
Защо, мамо, гинеш?

Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

Завдання 35. Перепишіть і запам'ятайте оце:

По-літературному треба ось так говорити й писати, а не так, як у дужка́х (): Брат добрий (брат є добрий), єва́нгелія (еванге́ліє), оте́ць духо́вний (єґомосць), інший (єнчий), коли або якщо (єсли), ще, іще (єще), спе́ка (жара), щоб (жеби, же, щоби), прощатися (жеґнати), залізо (зелізо, желізо), залізни́ця (желізниця, зелізниця), шви́дко чи жва́во (живо), зи́чити (жичити), шлунок (жолудок).

Завдання 36. Кожне писа́ння чи твір, кожну частину твору, а також кожен ряд думок, що дають закінчену цілість, треба зачинати писати трохи відступивши вправо, цебто пропустити трохи чистого місця; такий рядок зветься н о в и́ м або ч е р в о́ н и м рядком, бо вдавнину першу букву такого рядка або й цілий рядок писали червоною фарбою (цинобрею, черве́нню). Покажіть червоні рядки в цій книжці. Пишучи, не забувайте робити там, де треба, червоні рядки.

Огляд мовних журналів.

Naše Řeč", Прага, 1934 р. ч. 1. К. Erban: Kvantita v českém verši.

„Наш Језик", Београд, ч. 4: А. Б.: Још неколико речи о позоришном језику. А. Белић: III Међународни лингвистички конгрес у Риму. П. Радивојевић: Први јануара или први јануар.

„Родна Речь", Софія, 1934, ч. 1: Ст. Младеновъ: Езикъ и стилъ, към въпросътъ за взаимнитѣ отношения между „граматика" и „стилистика". Ст. Младеновъ: Украинска „Родна Речь".

„Slovenská Reč", v Turč. Sv. Martine, 1933, ч. 1. H. Bartek: O spravnosti jazykovej. B. Letz: Pleonazmus u našich deminutív. P. Florek: Topografické názvy v slovenčine.

„Język Polski", Краків, 1933, ч. 5: H. Grappin: O mianowniku liczby mnogiej rzeczowników męskoosobowych na -i, -y. K. Tymieniecki i H. Oesterreicher: W sprawie łączenia i dzielenia wyrazów. — 1933, ч 6: S. Rospond: Ze studjów nad polską toponomastyką, II: Warszswa. Wł. Kuraszkiewicz: „Ridna Mowa", recenzja.

Від Редакції й Адміністрації.

„Фонд Рідної Мови". Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови": Українське Товариство »Взаїмна Поміч" у Вінніпеґу 259·20 (= 49·75 дол.), О. Марків із Станиславова 10 зл., Дм. Коломієць 3 зл., Гр.-кат. уряд у Грозьовій 1 зл., о. М. Березюк 0·50 зл., В. Грицькевич із Чікаґо 2 зл., Мировичева з Дуби 2 зл., Є. Ярема 2 зл., А. Качан 1 зл. і 26 осіб по 50 гр. — 13 зл., а разом — 293·70 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на „Фонд Рідної Мови" широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подамо в дальшому числі.

Щедрий дарунок на „Рідну Мову". Українське Товариство „Взаїмна Поміч" у Вінніпеґу прислало на „Фонд Рідної Мови" 259·20 зл. (= 49·75 дол.). За такий щедрий дарунок сердечна йому подяка! Чекаємо того самого від інших Товариств.

Чи Ви вже приєднали нового Передплатника для „Рідної Мови"? Коли ні, то поспішіть це зробити негайно, бо „Рідну Мову" мусимо побільшити, а це можливе тільки при більшому числі Передплатників. Приєднати нового Передплатника — це невідкладний обов'язок кожного Прихильника рідної мови. Не відкладайте цього обов'язку, — виконайте його сьогодні.

Прихильники рідної мови, подайте нам лістівкою адреси осіб, що стануть Передплатниками „Рідної Мови", — ми вишлемо їм безплатне число.

Перший річник „Рідної Мови" (без 2-го числа) висилаємо за 6 зл. Повних річників уже нема.

Оправа на „Р. М." 1·25 зл.

На запитання до Редакції чи Адміністрації відповідаємо тільки тоді, коли додано потрібного поштоваго значка.

„Рідна Мова" в Румунії. Заступником „Р. Мови" в Румунії є Проф. Іван Василашко. Передплату (180 леїв річно) посилати: Cernăuţi, Strada Şevcenco 1, Prof. Ioan Vaselaşco.

„Рідне Писання" в Румунії. Дирекція Преси обіжником від 13. XI. 1933 р. ч. 6902 дозволила вільне поширення по Румунії книжки „Рідне Писання"; обіжником від 28. XII. 1933 дозволила поширення й „Вчімося рідної мови".

Вербська Євангелія 1560 р., нова праця Ів Огієнка, висилається за 1 зл.

Нові книжки, надіслані до Редакції: Ukrainian songs und lyrics, переклав О. Івах, Вінніпеґ, 1933. — А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни 1918-1919, Львів, 1933, 179 ст. — Б. Гомзин: Кров кличе (кара), драма в 5 діях, Чернівці, 1933, 75 гр. — І. Борщак: Шевченко у Франції, нарис із історії фр.-укр. взаємин, Львів, 1933, 66 ст. — о. Яр. Левицький: Єврейський молитвослов, переклад, 1933, 534 ст.; Книга псальмів, переклад, 1925, 228 ст.; св. Письмо старого завіту, П'ятикнижжя Мойсея, переклад, 1933. — Сборникъ въ честь на проф. Л. Милетичъ за 75 отъ рождението му (1863-1933), Софія 1933, ст. 687. — Служебник для українських евангельських громад Авгсбурського Віроісповідання (головні Богослуження), Станиславів, 1933, 96 ст. in 16°, — Євангелицьке визнання віри або Авгсбурське Віроісповідання, Станиславів, 1933, 30 ст. — М. Чеботарів: Невдала реґабілітація Сушка-убійника, 1933, 87 ст. — М. Островерха: Мусоліні, людина й чин, 1934, 85 ст. — Квартальник „Ми", кн. 2, 1934, 201 ст.

 — Адреса »Рідної Мови« : Warszawa, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею: в Европі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1. числа.

Відповідальний Редактор *Л. Грумало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василиян у Жовкві